

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

Pavel Kreuzer

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

Svaz československých spisovatelů 1956-1963 :

období předreformních let

Pavel Kreuzer

Vedoucí práce:

PhDr. Martin Franc, Ph.D.

Oddělení dějin Akademie věd

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Martinu Francovi, Ph.D. za odborné vedení a za veškerý čas, který mi věnoval.

Obsah

1	ÚVOD	6
2	SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ.....	8
	2.1 Charakteristika svazu	8
	2.2 Cenzura	11
3	II. SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ... 15	
	3.1 Ohlas na XX. sjezd KSSS	15
	3.2 Průběh II. sjezdu SČSS.....	18
	3.3 Posjezdový ohlas	27
4	DOMINANCE IDEOLOGICKÉHO DOGMATISMU NA KONCI	
50. LET		33
	4.1 Ve jménu boje proti revizionizmu	33
	4.2 Časopis Květen	39
5	ATMOSFÉRA LIBERALIZACE NA POČÁTKU 60. LET	45
	5.1 Změna politiky ÚV KSČ	45
	5.2 Pozvolné uvolňování poměrů v kulturní oblasti.....	48
6	III. SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ..	51
	6.1 Přípravy a průběh sjezdu	51
	6.2 Rehabilitace poselství II. sjezdu SČSS	56
	6.3 Nástup nové generace.....	59

7 MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O DÍLE FRANZE KAFKY V LIBLICÍCH V KVĚTNU 1963.....	62
7.1 Rozdílné interpretace díla Franze Kafky	62
7.2 Mezinárodní hledisko konference	66
8 ZÁVĚR	69
9 SUMMARY	71
10 POUŽITÁ LITERATURA.....	73

1 ÚVOD

Svaz československých spisovatelů hrál prvořadou úlohu v rámci všech uměleckých svazů, prostřednictvím kterých byl určován kurz oficiální kulturní politiky v tehdejší Československu. Podle sovětského vzoru byl poplatným nástrojem moci, který měl ideově působit na společnost, avšak nalezneme v jeho historii mnoho příkladů, kdy se někteří představitelé svazu s vládnoucí komunistickou garniturou názorově rozcházel.

V počátcích své existence plnil spíše roli kulturního orgánu, který rozhodoval podle daných stanov o tom, jakým směrem se bude ubírat literární scéna v dalších letech. Zda někteří píšící autoři budou vyzdvihováni nebo naopak upadnou v nemilost, jaký literární směr či forma bude upřednostňována, ale také jakým způsobem nejlépe působit skrze literární díla na čtenářskou veřejnost v duchu socialismu. Postupem doby však měnil svůj status pasivního vykonavatele mocenských nařízeních, a stále častěji byly na jeho půdě formulovány myšlenky kriticky reflektující danou dobu a její hlavní události.

Prvním takovýmto veřejným vystoupením, v němž bylo možno zaslechnout hlasy, které se odmítavě vyjadřovaly k dosavadnímu vývoji v Československu, alespoň co se literatury týče, byl II. sjezd svazu Československých spisovatelů v roce 1956. Je velice patrné, že pokaždé k těmto protestním výzvám docházelo pouze tehdy, pokud předtím došlo k uvolnění na zahraničně politické scéně, které se týkalo Sovětského svazu. I když byl tento první pokus o napadení dogmatismu padesátých let celkově neúspěšný, spisovatelé, kteří se pohybovali v oficiální literární scéně, dokázali na určitou dobu vnést neklid do společenských řad, přičemž znovu otevřely diskutovanou otázku své dějinné úlohy jako „svědomí národa“.

Po vyhlášení konce budování socialismu na začátku šedesátých let bylo navázáno na dřívější tendence uvolňování ve všech odvětvích, což se znovu projevilo i ve Svazu československých spisovatelů. V roce 1963

proběhl jeho další celostátní sjezd, kde nejprve bylo „rehabilitováno“ úsilí spisovatelů z konce let padesátých, aby o pár dní později Liblická konference o díle Franze Kafky znovu svým obsahem a poselstvím překročila rámec literárního setkání. Tato konference bývá označována jako mezník pro politicko společenské změny, které se ve druhé polovině šedesátých let transformují do období tzv. Pražského jara, které ohlašoval z velké části také IV. sjezd Svazu československých spisovatelů z roku 1967.

Na tomto sjezdu již byly explicitně vyjádřeny myšlenky reformy společnosti, a i když byli určití spisovatelé za tyto své názory znovu postihováni, nemohli již někteří představitelé mocenských struktur tento vývoj zastavit. Spisovatelé nadále podporovali nově příchozí změny, přičemž se z jejich řad ozývaly i velice radikální požadavky. Tento vývoj pak končí osudovým rokem 1968 – o dva roky později zaniká i Svaz československých spisovatelů a je nahrazen „normalizačním“ Svazem českých spisovatelů.

Tato práce se bude zabývat méně probádaným a publikovaným obdobím svazu z let 1956-1963, které se vyznačovalo prvotními výzvami spisovatelů o revizi literární, ale nepřímo i celkové kulturní a společenské politiky komunistické moci. V první části práce bude charakterizován Svaz československých spisovatelů na základě srovnání s předchozí hlavní spisovatelskou organizací Syndikátem českých spisovatelů, přičemž bude zmíněna i úloha cenzury, která neustále ovlivňovala dění ve svazu. Následující studii II. sjezdu Svazu československých spisovatelů konaném v roce 1956 bude dán větší prostor, neboť odkaz tohoto sjezdu prostupuje celým vývojem svazu až do roku 1963. Dění na sjezdu bude nejen prozkoumáno den po dni, ale bude zohledněn i vliv XX. sjezdu KSSS v předsjezdových diskusích. Tuto kapitolu pak uzavře shrnutí některých posjezdových reflexí.

Další dvě kapitoly budou vycházet z rozboru nejdůležitějších kulturně politických nebo literárních akcí, které rámovaly dění ve svazu

příznačné nejdříve utužením poměrů na konci padesátých let a následně jejich uvolněním na počátku let šedesátých. V kapitolách zabývajících se III. sjezdem Svazu československých spisovatelů a Mezinárodní konferencí o díle Franze Kafky pak budou tyto liberalizační tendence demonstrovány. Samozřejmě vývoj svazu v letech 1956-1963 nelze pochopit pouze výčtem nejdůležitějších událostí v kulturní scéně. Práce se tedy i zaměří na různé souvislosti, vlivy a faktory působící na tehdejší politickou a společenskou oblast. Výsledkem práce by pak měl být souvislejší obraz daného předreformního období Svazu československých spisovatelů.

K tomuto výsledku by mělo vést použití různých druhů pramenů v této práci. Velice důležité jsou protokoly tří nejvíce zmíněných spisovatelských akcí – dva vydané v tehdejší době a jeden vydaný nedávno zásluhou Michala Bauera. Tento faktický materiál pak bude konfrontován se studiiemi autorů jako např. Karla Kaplana, Alexeje Kusáka, Alessandra Catalana, Jiřího Knapíka aj. K dalšímu úhlu pohledu na téma této práce pak budou použity i paměti spisovatelů Karla Ptáčníka, Milana Jungmanna, Josefa Hiršala aj.; a také různá dobová (hlavně Literární noviny), ale také nynější odborná periodika jako např. Soudobé dějiny či Tvar.

2 SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

2.1 Charakteristika svazu

Komunističtí představitelé se po nástupu k moci snažili ovládnout nejen politickou, ale i společenskou a kulturní sféru, které přisuzovali velký ideový význam.¹ V rámci toho se tomuto kurzu nevyhnula ani

¹ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958.* Praha : Academia, 2007, s. 27.

literatura. Po únoru 1948 dochází v hlavní spisovatelské organizaci Syndikátu českých spisovatelů (dále jen Syndikát) k několika změnám, které se později stanou součástí plánované přeměny Syndikátu ve Svaz československých spisovatelů (dále jen SČSS). Právě na této přeměně můžeme sledovat hlavní charakteristické znaky SČSS.

Přípravy na přeměnu Syndikátu na SČSS začaly již 26. února 1948, kdy se sešel jeho Akční výbor a pod vlivem událostí vyhlásil „očistu našeho života“, která bude pokračováním revoluce z roku 1945.² Tato „čistka“ měla ryze politický charakter, čímž se netajili ani samotní její prosazovatelé. Pokud se chtěl někdo proti vyloučení ze Syndikátu odvolat, pak by se již neměl obracet na jeho valnou hromadu, ale přímo na Akční výbor Národní fronty.³ Během tzv. probírky byla ze Syndikátu do nově se tvořícího SČSS převedena jen zhruba šestina členů. Syndikát již předtím absorboval většinu českých spisovatelských organizací, a aby mohl vytvořit novou celostátní organizaci, od března 1948 připravoval také sloučení se Spolkem slovenských spisovatelů.⁴

Podle jakých stanov by měla nová organizace vypadat, bylo zcela jasné politickou orientací po únoru 1948. I když byly k dispozici stanovy z roku 1941 Syndikátu českých spisovatelů a hudebních skladatelů či stanovy samotného Syndikátu z roku 1947⁵, přípravný výbor SČSS v čele s Janem Drdou se řídil stanovami Svazu sovětských spisovatelů z roku 1934.⁶ Nová organizace měla podle sovětského modelu být jedním z tzv. uměleckých svazů, které již nepříliš připomínaly dřívější dobrovolná profesní sdružení typu Syndikátu. Tyto svazy plnily pro komunistický režim funkci „převodové páky“, což znamenalo „*poslušně vykonávat*

² BAUER, Michal. *Ideologie a paměť : literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany : H & H, 2003, s. 74.

³ Bauer 2003, *op. cit.*, s. 70.

⁴ JANOŮŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958*. Praha : Academia, 2007, s. 28.

⁵ Bauer 2003, *op. cit.*, s. 77.

⁶ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 29.

*stranické směrnice přímo v organizačním centru umělců.*⁷ S novou zeštíhlenou členskou základnou se měly přihlásit k socialistickému realismu jako jedinému uměleckému směru a dalším ideologickým konstantám podle daného sovětského vzoru. Za dodržování těchto konstant pak bylo zodpovědné vedení svazu (reprezentativní umělecké osobnosti, svazoví aparátníci) přímo stranickému aparátu.⁸

Organizační struktura nového SČSS se také velice vzdalovala předchozímu Syndikátu. V rámci přeměny byl kladen důraz na zjednodušení struktury. Syndikát byl podle zaměření autorů rozdělen na dva obory: vědecký a beletristický, který byl členěný na další podobory (např. kritický, překladatelský, divadelní, atd.). Roku 1948 měl Syndikát sedmnáct pracovních (sub)komisí (např. kulturně politickou, sociálně politickou, literárně kritickou atd.). Dále pak provozoval kancelář, agenturu a hospodářské a správní orgány přidružených podniků. V roce 1948 ještě vznikla pobočka Syndikátu v Brně, sbor důvěrníků, Klub spisovatelů, atd. V rámci nově uspořádaného SČSS působily už jen čtyři hlavní komise: tvůrčí, zahraniční, kulturně propagační a hospodářská. Předsedové jednotlivých komisí byli zároveň členy ústředního výboru svazu.⁹

Všechny tyto změny byly předem naplánovány již zmiňovaným Přípravným výborem SČSS pod záštitou Ústředního akčního výboru Národní fronty a Kulturní rady ÚV KSČ. Přeměna Syndikátu ve SČSS byla pak ukončena na ustavujícím I. sjezdu Svazu československých spisovatelů, který proběhl ve dnech 4.-6. března 1949. Předsedou sjezdu a celého SČSS byl zvolen Jan Drda. Místopředsedou svazu byl ustanoven básník a literární kritik Michal Chorváth, který zároveň zastával funkci předsedy slovenské sekce SČSS.

Referenti na sjezdu svými příspěvky jasně deklarovali poslání nové organizace. Předseda České akademie věd a umění Zdeněk Nejedlý

⁷ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 42.

⁸ Knapík 2006, *op. cit.*, s. 42.

⁹ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 894.

hovořil o nutnosti pomoci „chybujícím“ spisovatelům, ministr informací Václav Kopecký pojal ve svém referátu literaturu jako objekt státního zájmu. Nejvíce však postihl atmosféru tohoto sjezdu a dalšího vývoje svazu jeho předseda Jan Drda. Ve svém příspěvku nejdříve poukázal na stagnaci tehdejší literatury, na kterou je zapotřebí reagovat nejen výchovou nových spisovatelů, ale hlavně také převýchovou spisovatelů starých. Problém, proč někteří spisovatelé dosud nenapsali nic nového, je podle Drdy zapříčiněn v jejich izolovanosti od života. Proto by prý měly nové tvůrčí komise svazu těmto spisovatelům radit, jaká témata si mají vybírat, přičemž by se měly organizovat „*tvůrčí komandýrovky spisovatelů do prostředí, z nichž mají psát*“.¹⁰

Za těmito slovy se skrývá snaha tehdejších komunistických funkcionářů svazu podříditi literaturu potřebě doby, podrobit jí sovětským metodám a přerušit její dosavadní kontinuitu.¹¹ Byl tedy kladen důraz na vyvrácení české kultury z jejích kořenů při prosazování nové „socialistické kultury“.¹² Klement Gottwald při pozdravném dopise I. sjezdu SČSS prohlásil, že „*období ujasňování skončilo*“, a nyní „*nastal čas začít i v literatuře novou kapitolu nadepsanou Od slov k činům...*“.¹³ Bylo jasné, že do dalších let budou těmito hesly spisovatelé svazování a usměrňování ve svém úsilí. Ovšem přímým nástrojem režimu, který potvrzoval nastoupený „ostrý kurz“, a vedle hlavních kulturních organizací ve velké míře ovlivňoval život spisovatelů, byla také cenzura.

2.2 Cenzura

V letech 1945-1948 neexistovala v Československu předběžná cenzura. Ovšem i tak existovala cenzura následná, která byla součástí

¹⁰ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha : Torst, 1998, s. 283.

¹¹ Kusák 1998, *op.cit.*, s. 284.

¹² Kusák 1998, *op.cit.*, s. 286.

¹³ Kusák 1998, *op.cit.*, s. 283.

ministerstva vnitra.¹⁴ Navíc, co se týče cenzury knih, v poválečné době se odehrávala tzv. kulturní regulace vykonávaná publikačním odborem komunisty ovládnutým ministerstvem informací.¹⁵ Většího stupňování cenzury však bylo dosaženo až po únoru 1948, kdy nepřímé cenzurní praktiky předcházejících tří let se stávaly legálními.¹⁶

Komunisté si po převratu rychle uvědomili, že pokud chtějí mít rozhodující vliv na utváření veřejného mínění, pak musí ovládnout nakladatelství a tiskárny, a zároveň držet přísný dohled nad vydáváním periodických a neperiodických publikací.¹⁷ Vše začalo na podzim 1948, kdy vznikla Kulturní rada ÚV KSČ, která kontrolovala všechny otázky v oblasti kultury a ideologie. Praktický dohled pak vykonávala kulturně propagační oddělení KSČ od nejvyšších míst až po okresy, která převzala i dozor nad cenzurou knih na přelomu září a října 1948.¹⁸

Mezi dalšími plánovanými cíli tohoto oddělení, v jehož čele stál Pavel Reiman, byl zátah na tituly, které byly připravovány v tiskárnách a nakladatelstvích k vydání; dále pak prověření edičních plánů nakladatelství na rok 1949 a také likvidace soukromých nakladatelství, přičemž měla být zřízena nová ústřední instituce zabývající se plánováním, řízením a kontrolou knižního trhu.¹⁹ V roce 1949 tak vzniká Národní ediční rada česká (dále jen NERČ), do jejíž řad vstupuje Reimanova garnitura. NERČ je zodpovědná za likvidaci zajištěných titulů ze skladů zrušených soukromých nakladatelství, což byla pro novou komisi literatura braková (populární beletrie) či díla z hlediska stalinismu ideologicky obtížně přijatelná. Podílela se i na zákazu (byť jen v některých případech) děl autorů zastávajících konzervativní nebo literární názory – stejně tak se nevyhýbal zákaz i modernistickým dílům.²⁰ NERČ zaniká

¹⁴ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha : Torst, 1998, s. 441.

¹⁵ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958*. Praha : Academia, 2007, s. 63.

¹⁶ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 61.

¹⁷ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 61.

¹⁸ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 63.

¹⁹ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 64.

²⁰ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 65.

roku 1952, kdy je již připravován vznik centrálního koordinovaného cenzurního úřadu – Hlavní správa tiskového dohledu (dále jen HSTD).

HSTD vznikla roku 1953 a stala se hlavním správcem cenzurní praxe. Tato instituce byla zamýšlena jako efektivnější systém kontroly, který měl při svém vzniku nahradit předešlou roli stranického aparátu, přičemž měly být odstraněny různé nedostatky dřívějšího cenzurního systému jako např. roztříštěná odpovědnost dílčích struktur, problém jednotného výkladu, co lze zveřejnit či upevnění kontroly i v dříve špatně dohlížených oblastí.²¹ Samotný název úřadu „tiskového dohledu“ byl víceméně zavádějící. V jeho oblasti zájmu byli informace šířené na veřejnosti nejen tiskem, ale i slovem a obrazem. Cenzura neměla postihovat pouze závadné informace v klasických sdělovacích prostředcích, ale v důsledku měla být všudypřítomnou. Jejím „spárům“ neměly uniknout ani nálepky, pohlednice, obecní kroniky či dokonce úmrtní oznámení. Jedním z cílů cenzurního dohledu HSTD byla i korespondence.²²

Cenzurní praxi přímo vykonávali tzv. plnomocníci²³, kteří byli instruováni, aby zabránily šíření údajů, které obsahují „státní, hospodářské a služební tajemství.“ Dále by pak měli zabránit lživým, a proto lidově demokratické republice škodlivým skutečnostem. Přesto přesevše měli také dbát na dodržení plánovaných nákladů a rozsahů ověřovaných tiskovin. Souhrnem by se dalo vše označit pojmem „obecný zájem“. Ovšem výklad tohoto pojmu byl rozporuplný.²⁴

V rámci „obecného zájmu“ se často cenzorovi vkládali do jeho posuzování nejen pověřené osoby ministerstva vnitra, ale také další straničtí činitelé nebo politicky vlivní funkcionáři. Tyto osoby tak ovlivňovaly závěrečnou zprávu cenzora. Občas se vyskytla i situace kdy

²¹ KNAPÍK, Jiří. V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956. Praha : Libri, 2006, s. 307.

²² Knapík 2006, *op. cit.*, s. 307.

²³ Knapík 2006, *op. cit.*, s. 308.

²⁴ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958.* Praha : Academia, 2007, s. 66.

jeden plnomocník prověřovaný titul schválil, a druhý nikoliv. I tak směrnice HSTD o obecném zájmu zůstávaly stejné.²⁵

Samotná cenzurní praxe vypadala následovně. Vedoucí pracovníci tisku, nakladatelství, rozhlasu, televize atd. museli odevzdat cenzorovi text ke schválení. Pokud jej na základě výše zmíněných referencí shledal nezávadným, opatřil jej svým služebním číslem a razítkem. Bez těchto dvou znaků by nemohl jít text do tisku a obcházení této procedury by bylo považované za trestné.²⁶ Pokud ovšem byl text shledán závadným, záleželo na míře závažnosti. Nebyl-li přímo zakázán, mohla poté na příkaz cenzora daná redakce sama text upravit – jen pokud bylo zásahů víc, zvala si redakce samotné autory.²⁷ V případě úplného zákazu textu zbývalo už jen odvolání se na příslušné stranické orgány, ovšem poté následovalo dlouhé a nepříjemné řízení. Redakce byla zastoupena tiskovým oddělením, HSTD branným oddělením ÚV KSČ. Arbitrem sporu byl pak jeden z tajemníků ÚV KSČ. Pro redakci mělo „pozastavení“ textu ještě jeden nepříjemný dopad. Hlášení o zákazu textu se objevilo v hlášení HSTD prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ. Pokud se tato hlášení opakovala, došlo k personálním změnám v redakci.²⁸

HSTD působila až do zrušení cenzury v červnu 1968. Pro dění ve SČSS měla velký význam, protože to byl právě tento umělecký svaz, který se několikrát ohradil proti její svévoli buď přímou cestou jako stížnost komunistickému vedení nebo jako výzva při vnitrosvazovém projevu nebo jako součást veřejného manifestu.

²⁵ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958*. Praha : Academia, 2007, s. 66.

²⁶ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 308.

²⁷ Janoušek, ed. a Čornej, ed. 2007, *op. cit.*, s. 67.

²⁸ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Praha : Torst, 1998, s. 445.

3 II. SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

3.1 Ohlas na XX. sjezd KSSS

Do roku 1956 vstupovali komunističtí představitelé s optimismem. Spokojenost, která vládla na nejvyšších místech, byla způsobená jednak mezinárodní situací, ale také překonáním různých obtíží např. v hospodářském sektoru. Ani některé kritické výtky z Moskvy vůči ministerstvu vnitra ČSR nebo mocenské přesuny ve vedení KSČ a ve vládě tuto skutečnost nezměnily.²⁹ Ovšem v literární oblasti se začaly již od roku 1955 objevovat kritické hlasy hodnotící dosavadní kulturní politiku.

Dne 12. dubna 1955 schválilo politické byro ÚV KSČ konání II. sjezdu SČSS.³⁰ Začaly přípravy na několikrát odložený sjezd podle zažitých šablon jako u ostatních tvůrčích svazů, do kterých ojediněle zasáhly určité názory literátů, které byly vedoucím komunistickým představitelům „podivné“.³¹ Již v této době se diskutovalo o tématech, která byla přednesena i v referátech na II. sjezdu svazu: projevy dogmatismu v literatuře, poučovací literární úroveň, cenzura či otázka pojetí kulturního dědictví.

U některých spisovatelů se projevovala nespokojenost se zastaralými argumenty svých „prostranických“ a konzervativnějších kolegů, kteří nebyli schopni čelit otázkám a potřebám tehdejší literární tvorby.³² Při přednášce o své tvorbě na půdě olomoucké univerzity v říjnu 1955 Jaroslav Seifert tvrdě kritizoval možnosti publikace autora, která je pod nátlakem vedena směrem, který spisovatel nezastává, a o jeho jinou

²⁹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 365.

³⁰ Kaplan 2005, op. cit., s. 654.

³¹ Kaplan 2005, op. cit., s. 657.

³² KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 259.

tvorbu navíc není zájem.³³ V rámci odkazu na opomíjené autory se znovu vynořil i problém kolem díla Františka Halase. V těchto diskusích se prezentoval i Milan Kundera se svojí statí O sporech dědických vydanou na konci roku 1955 v literárním časopise Nový život, která však nakonec byla stranickými orgány pozitivně hodnocena, poněvadž charakterizovala jejich postoj nezabývat se omyly spisovatelů z minulosti během předsjezdových diskusí. Přes výše zmíněné problémy byli i tak straničtí funkcionáři přesvědčeni, že nadcházející sjezd bude mít klidný průběh, a nebáli se ani hodnocení dřívějších zásahů do kultury – tato hodnocení však měla být vyslovena spíše jen v ústraní a tichosti.³⁴

V únoru 1956 se konal XX. sjezd KSSS, který naprosto šokoval nejen vrcholné komunistické představitele. Jelikož i členové ÚV SČSS byli výraznými exponenty komunistické vlády bylo jasné, že se o něm spisovatelé dovědí jeho pravou podstatu a ne pouze jen to, co by se mohli dozvědět četbou Rudého práva,³⁵ jak je to např. popsáno v pamětech básníka a překladatele Josefa Hiršala: *...dnes před polednem mě opět obvyklým způsobem volá Fikar* (pozn. Ladislav Fikar, tehdejší ředitel nakladatelství Československý spisovatel)...*Představ si, právě tu byl Nezval. Šel od Václava Kopeckého* (pozn. tehdejší ministr informací). *A ten mu prozradil, že v Sovětském svazu prohlásili Stalina za masového vraha.*³⁶ Na půdě SČSS se ihned po pronikání těchto různých informací strhla diskuse, která jen prohloubila dřívější pochybnosti.

„Poklidné“ přípravy na sjezd byly pryč. Různí kulturní funkcionáři přicházeli s přehodnocením svých dřívějších názorů – v některých případech docházelo i k sebekritice. Nejdříve na konci března 1956 hovořil o „kultu osobnosti“ předseda SČSS Jan Drda na schůzi ústředního

³³ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 657.

³⁴ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 260.

³⁵ BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. Praha : Prostor, 2001, s. 69.

³⁶ HIRŠAL, Josef a GRÖGEROVÁ, Bohumila. *Let let 1. : (Pokus o rekapitulaci)*. Praha : Rozmluvy, 1993, s. 167.

výboru KSČ, kdy kritizoval „lovce poct a vyznamenání“ po roce 1945.³⁷ S nečekaným projevem, který měl kající tón, těsně před připravovaným sjezdem vystoupil ke konci dubna na dalším plénu ÚV KSČ Václav Kopecký. Po vlastní sebekritice však namířil slova kritiky i na spisovatele, kteří působí ve SČSS. Kopecký tímto projevem víceméně varoval před nadcházejícím sjezdem.³⁸

Při schvalování v roce 1955 měl mít II. sjezd SČSS tři úkoly, které bezesporu splnil: zhodnotit poválečný vývoj literatury, dále pak zhodnotit činnost svazu a zvolit nové vedení.³⁹ Ovšem, že obsah svazu přesáhne rámec kulturní scény a bude kritický i k politice po únoru 1948, toho se vedení ÚV KSČ obávalo. Stranická organizace SČSS přijala po třech dubnových jednáních rezoluci, v níž straníci nebyli spokojeni s dosavadními reakcemi ÚV KSČ na odkaz XX. sjezdu KSSS. V rezoluci SČSS vytyčil devět požadavků např. svolat mimořádný sjezd KSČ, provést důkladný rozbor politické a hospodářské situace a vyvodit z ní důsledky, zrušit státní cenzuru a s ní i HSTD atd.⁴⁰

Od této chvíle již nebylo pochyb o tom, že se obavy představitelů ÚV KSČ naplní. Potvrzuje i to článek *Mezi dvěma sjezdy* v jednom z předsjezdových čísel Literárních novin, které byly oficiálním periodikem svazu. Tento článek, ať ve svém obsahu nepochybuje o pevném postavení a stranické disciplíně spisovatelů, ve kterou i přes všechny potíže čelní komunisté nadále doufali, ve světle XX. sjezdu KSSS velice kriticky hodnotil nejen dosavadní činnost svazu: „...kořeny chyb a potíží, jak se nám to jeví ve světle revolučních podnětů XX. sjezdu, zůstávaly v podstatě nedotčeny a neodkryty. Dnes vidíme, že celý systém dogmatického přístupu k marxismu-leninismu, neomylných autorit, kádrového tajnůstkářství, řízení kulturní politiky, byrokratisace našeho

³⁷ KNAPÍK, Jirí. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 255.

³⁸ Knapík 2006, *op. cit.*, s. 256.

³⁹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 654-655.

⁴⁰ Kaplan 2005, *op. cit.*, s. 659.

života se nutně musil odrazit hned od počátku ve svazové činnosti.“⁴¹ O tom, čeho budou chtít spisovatelé na sjezdu dosáhnout, pak bylo ve stejném článku napsáno: „Volání po „atmosféře“ rozvazující jazyky a srdce a umožňující zrod pravdivých uměleckých děl o našem životě, které se už delší dobu ozývá v naší kulturní obci, se bude naplňovat do té míry, do jaké se v duchu XX. sjezdu nám všem bude dařit přeměna celé společenské atmosféry, svázané dogmatismem a nezdravým systémem, který zrodil kult osobnosti a slepé uplatňování these o zostřování třídního boje. Je nepochybné, že spisovatelé v tomto těžkém a dlouhém procesu mohou sehrát důležitou úlohu. Jejich sjezd je k tomu významnou příležitostí.“⁴²

3.2 Průběh II. sjezdu SČSS

II. sjezd Svazu československých spisovatelů se uskutečnil ve dnech 22.-29. dubna 1956 v Praze v budově Národního shromáždění ve Vinohradské, tehdejší Stalinově ulici. Jak již bylo zmíněno, přes všechna přání o dodržování stranické linie v projevech spisovatelů⁴³, bylo ÚV KSČ jasné, že sjezd překročí rámec kulturně organizačního bilancování dosavadní činnosti SČSS, a proto bylo připraveno i na kritiku politického vývoje po únoru 1948 v návaznosti na nedávné události, jenž vyvolal XX. sjezd KSSS. Někteří spisovatelé byli nicméně průběhem sjezdu překvapeni. Josef Hiršal jej označil za sjezd „neobvyklý a zvláštní. Vlastně spíše panika...Vládních hostů a delegátů si takřka nikdo nevšímá a dokonce ani národní umělkyni Marii Majerové nikdo nepomáhá při

⁴¹ *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 15 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/15/1.png>

⁴² *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 15 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/15/1.png>

⁴³ viz Dopis ústředního výboru KSČ II. sjezdu čs. spisovatelů, *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 17 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/17/1.png> : „Bude též třeba, aby komunistická ideovost a oddanost věci lidu, zásadní kritika a sebekritika i hluboký demokraticismus se staly trvalými zjevy i v našem kulturním životě a aby jimi byla prodchnuta i práce vašeho sjezdu.“

*vystupování ze šestsettrojky. V kuloárech se tvoří nejrůznější hloučky. Hodně se diskutuje a pije.*⁴⁴

Na samotný sjezd bylo již od května 1955 připraveno 9 referátů, které byly schváleny na začátku roku 1956.⁴⁵ Zbytek sjezdu měly víceméně obstarat diskusní příspěvky. Je zajímavé, že plánovaný průběh všech přednesů nebyl dodržen. Čtyři z hlavních referátů nebyly předneseny vůbec (referáty J. Mukařovského, Z. Jesenské, P. Karvaše a F. Buriánka), přičemž někteří z referentů jako např. Vítězslav Nezval si ještě svůj příspěvek poupravili. Důvodem zrušených referátů byl požadavek většího času pro další diskusi, což vypovídalo o celkově napjaté atmosféře sjezdu.⁴⁶

První den zahájil prezident Československé republiky Antonín Zápotocký přečtením pozdravného dopisu ÚV KSČ na adresu konaného sjezdu. Poté již přistoupil s prvním referátem předseda SČSS Jan Drda, který se zabýval úkoly a stavem tehdejší literatury. Ve svém „zdlouhavém, popisném a odosobněném“⁴⁷ referátu zhodnotil uplynulou sedmiletou dobu od prvního ustavujícího sjezdu, kdy i on přiznal chyby a kritizoval v duchu XX. sjezdu KSSS činnost svazu.⁴⁸ Nicméně plánovaná taktika zachování určité linie sjezdu byla nadále držena.

Ve druhém dni po referátech slovenského literárního historika Karola Rosenbauma a Marie Majerové měl nejvýraznější diskusní příspěvek slovenský spisovatel Ladislav Mňačko, který se odmítl nechat označit za inženýra lidských duší a svůj projev ukončoval obraznou výzvou namířenou proti kádrování:⁴⁹ „Svezme všechny ty kádrové

⁴⁴ HIRŠAL, Josef a GRÖGEROVÁ, Bohumila. *Let let 1. : (Pokus o rekapitulaci)*. Praha : Rozmluvy, 1993, s. 172.

⁴⁵ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 284.

⁴⁶ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. *Sjezd a BAUER, Michal, ed. II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha : Akropolis, 2011, s. 29.

⁴⁷ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 34.

⁴⁸ PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha : Trizonia, 1993, s. 155.

⁴⁹ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. Brno : Host, 2008, s. 114.

*dotazníky na Václavské náměstí, navršme je tam a zapalme a udělejme ohromnou lidovou slavnost...A když už o tom mluvím, ještě jsem neodpověděl na otázku, kdo vlastně jsem. Nevím. Nevím, protože nevím, co je v mých mnohých kádrových dotaznících podtrženo červenou tužkou a co se v nich ještě podtrhne. Jedno však vím: žádný kádrový dotazník už v životě nevyplním!*⁵⁰ Celý druhý den pak zakončil další slovenský spisovatel Jozef Horák, po jehož referátu se již na další diskusi z časových důvodů nedostalo.⁵¹

Třetí den sjezdu se stal velice výjimečným a po jeho závěru se rozvinula kritická diskuse sjezdu. Mohl za to nejen referát Vítězslava Nezvala *O některých problémech současné poezie*, ale hlavně diskusní příspěvek Františka Hrubína. První ze jmenovaných měl plnit úlohu dalšího „usměřovatele“ sjezdu, ovšem i jeho referát měl kritický tón, kdy se zastával pronásledovaných a umlčovaných básníků: „*V ještě větším odstupu času bude mít literární historik příležitost zhodnotit boje o novou poezii, které u nás zuřily po roce 1945. Doplatilo na ně mnoho citlivých bytostí: Konstantin Biebl, zanedlouho po vydání nejbojovnější básnické knihy,..., lidsky rezignoval před zlými štvavými kampaněmi,...Jaroslav Seifert se nedobrovolně na několik let odmlčel,...Vladimír Holan mlčí dodnes ke škodě naší literatury...Nadaný a původní Jiří Kolář stal se nadlouho literárním a lidským psancem.*“⁵²

„Hlavní slovo“ celého dne měl František Hrubín. Jeho kritika se dotýkala nejen celkového literárního vývoje předcházejících let, ale podobně jako u Nezvala se zastával napadaných literátů. Později se o jeho diskusním příspěvku hovořilo v souvislosti s tím, že byl napsán někým jiným, protože jej někteří Hrubínovi přátelé znali předem.⁵³

⁵⁰ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 134.

⁵¹ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 29.

⁵² SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 187.

⁵³ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. Brno : Host, 2008, s. 114.

František Hrubín nejprve přesvědčoval přítomné posluchače, že od něj neuslyší nic nového. V tom, co chtěl říci už dříve, mu zabraňoval „*nezdravý a ponižující stav pro českou literaturu*“, kdy nebylo možno otevřeně hovořit. Na stejný problém poukázal i příkladem před rokem uskutečněné konference SČSS o poezii, kdy v Literárních novinách byla vyňata důležitá část diskusního příspěvku Vítězslava Nezvala, tudíž se o ní nemohla veřejnost dozvědět: „*Dokud v této zemi chodí třeba jen jediný básník s pocitem, že nemůže vydávat, pak tu, soudruzi, není něco v pořádku!*“⁵⁴ Nyní tu ale tato možnost otevřeného projevu je, a tudíž je jeho povinností na tento problém poukázat.

Hrubín poté přirovnal stav poúnorové poezie k Mallarmého básnickému obrazu labutě zamrzlé v ledu: „*Oč tragičtější jevil se mi obraz české poezie v nedávných letech: dědička Máchy, Nerudy a Bezručů byla též odkázána mezi ledovce. Octla se tam nikoli v podobě labutě, ale jako štvaná, uříčená laň; nikde nebylo stezek ani houští, krev rozproušená štvanicí netuhla, led se nerozpouštěl, a poezie čelila zběsilé netečnosti ledového dogmatu.*“⁵⁵ Nakonec neopomenul ani poukázat na útoky vůči některým spisovatelům jako např. na Jiřího Koláře, ačkoliv je mu prý jeho poetika cizí⁵⁶: „*Jiří Kolář, básník s původem kladenského proletáře, ..., a který se v sobě raději do krve rozdírá, než aby se přizpůsobil a lízal paty, byl brutálním útokem v Tvorbě zahrán do izolace a posléze existenčně zničen,*“⁵⁷ nebo na Františka Halase zvláště od Ladislava Štolla, přičemž vzpomínal na Halasův pohřeb: „*Tenkrát jsem byl zasažen velkou skepsí: mnozí z nás, co tu jsme, věděli jsme nebo tušili, že s hrobem, který má přijmout básníkovu tělo, kopá se zároveň hrob k neslavnému pohřbu jeho díla.*“⁵⁸

⁵⁴ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 134.

⁵⁵ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 243.

⁵⁶ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno: Atlantis, 1999, s. 39.

⁵⁷ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 246.

⁵⁸ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 248.

Příspěvek Františka Hrubína byl několikrát přerušen potleskem, načež po skončení jeho projevu někteří přítomní povstali a nastal bouřlivý aplaus. Tuto situaci, kterou podle literárního kritika Milana Jugmanna stranická delegace pochopila jako jasnou provokativní demonstraci,⁵⁹ trefně a s vtipem vystihl Josef Hiršal ve svých pamětech: „Škoda. Někdo měl spustit hymnu...“⁶⁰ V této atmosféře třetího dne ještě zaznělo několik diskusních příspěvků. Nástup mladé generace spisovatelů ohlásili se svými příspěvky Karel Šiktanc, Jiří Václav Svoboda, Jiří Šotola, Jiří Havel a později se k nim přidal ještě Miroslav Florian a Miroslav Červenka. Všichni tito autoři byli sdruženi v nově vzniklém literárním časopise Květen, o kterém ještě bude pojednáno na jiném místě této práce.

Čtvrtý den pokračoval v praxi dne předchozího – oba referáty neměly být přečteny ihned v úvodu, nýbrž měly ohraničovat diskusi, i když v tento den již závěrečný referát nezazněl, a úvod prvního *Za pravdivé a přesvědčivé zobrazení naší skutečnosti* od dalšího literárního kritika Františka Buriánka byl s odkazem na knižní vydání velice zkrácen. Pátý den se pak měl vrátit k plánu dvou počátečních referátů a následné diskusi, ovšem první s názvem *K niektorým tvorivým problémom našej drámy* nebyl přednesen, protože jeho autor Peter Karvaš považoval za důležitější ponechat drahocenný čas diskusním příspěvkům zabývajících se spíše kulturně-politickým než teoretickým otázkám.

Během těchto dvou dní opět zaznělo mezi diskusními příspěvky několik pozdravů zahraničních autorů. Jiří Hájek ve svém přednesu poukázal na problém tzv. slánštiny v kulturním prostředí, na něhož pak stejným způsobem později navázali Jan Štern, Ivan Skála a Michal Sedloň.⁶¹ Jan Pilař poté reagoval na příspěvek Františka Hrubína, kdy mu oponoval tím, že je jednoduché kritizovat, když se aktivně nepodílel na dané společenské situaci a jen sledoval, jak se ostatní snaží a přitom i

⁵⁹ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno: Atlantis, 1999, s. 36.

⁶⁰ Hiršal, Josef a Grögerová, Bohumila. *Let let 1. : (Pokus o rekapitulaci)*. Praha : Rozmluvy, 1993, s. 176.

⁶¹ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 263.

dělají chyby, přitom navíc samotný Pilař prý nechyboval kvůli nečistým a zištným osobním zájmům odkazující se na Františka Halase, z jehož slov si bral příklad. „Ten čistý a nezištný doživotní nakladatel!“⁶² ironicky dodává k jeho projevu spisovatel Karel Ptáčník, nejspíš narážející na Pilařovu kariéru nejen v nakladatelství Československý spisovatel, ale také v KSČ, ve které se Pilař vždy dokázal „správně orientovat“.

Čtvrtý a pátý den měl znamenat „klid před bouří“, která měla přijít v šestý den sjezdu. Po prvních zdavicích a dalších diskusních příspěvcích se slova ujal předseda Národního shromáždění Zdeněk Fierlinger. V jeho přednesu byl cítit obrat politiky některých představitelů vládnoucí moci po XX. sjezdu KSSS, kdy se dá říct, že pálil do vlastních řad.⁶³ *„Sebekriticky musíme přiznat, že kult osobnosti, který byl XX. sjezdem KSSS tak dokonale odhalen a pranýřován,..., pronikl též u nás do všech úseků našeho veřejného a stranického života a měl odraz i v naší literatuře...U nás mnozí byrokraté, prolnutí od shora až dolů kultem osobnosti, nekriticky přijímali nejrůznější dogmata a násilně je prosazovali mocí svého aparátu. Doufali, že to přispěje k jejich kariéře. A takoví lidé jsou schopni jít přes mrtvoly.“*⁶⁴

Po příspěvku Zdeňka Fierlingera přichází za bouřlivého potlesku k řečnickému pultu Jaroslav Seifert, který pokračoval ve stejně bojovném duchu jako předtím František Hrubín. Skutečnost, že na tomto sjezdu mohli vystoupit tito dva nestraničtí spisovatelé, svědčí o tom, že byly prolomeny určité bariéry.⁶⁵ Seifert začínal svůj příspěvek již předtím několikrát zmiňovanou otázkou, zdali by měl spisovatel být svědomím národa: *„A právě dnes bych chtěl říci: Kéž bychom v této chvíli my spisovatelé byli opravdu svědomím svého národa. Kéž bychom byli svědomím svého lidu. Neboť, věřte mi, obávám se, že jsme jím nebyli již*

⁶² PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha : Trizonia, 1993, s. 158.

⁶³ BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. Praha : Prostor, 2001, s. 91.

⁶⁴ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. *Sjezd a BAUER, Michal, ed. II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 461-462.

⁶⁵ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. Brno : Host, 2008, s. 115.

*po více let, že jsme nebyli svědomím zástupů, že jsme nebyli svědomím milionů, ba dokonce že jsme ani nebyli svědomím sebe samých.*⁶⁶

Od apelu ke svým kolegům se Seifert pomalu začínal dotýkat i zodpovědnosti politických představitelů: *„...byli to básníci, kteří znajíce pravdu, vyslovili ji dříve než politikové, počítající patrně s tím, s realitou, která je...Je krásné, jestliže básníci postrkávají politiky, ale troufám si říci, že je méně krásné, je-li tomu naopak. A dnes se vás ptám, kde jsme byli my všichni, když po roce čtyřicátém osmém zasedal nad českou literaturou člověk, který neuměl česky a který rozhodoval o osudu českých spisovatelů a českých knih (pozn. Seifert měl na mysli Pavla Reimana)?*⁶⁷

Poté se Seifert, podobně jako Hrubín u Halase, zabýval odkazem díla tří opomíjených zemřelých autorů (Vladislav Vančura, Karel Teige, Josef Hora), aby ke konci svého diskusního příspěvku konkretizoval své požadavky do dvou bodů: *„Zaprvé: Vyzvete umlčené a neprávem vyloučené spisovatele, kteří jsou ovšem hodni toho jména, a nečekejte, až přijdou sami a budou prosit. Sotva by přišli, neboť není hodno spisovatele, aby prosil...Zadruhé: Uvažujme o spisovatelích uvězněných, myslíme na jejich lidský osud. Nemám ovšem práva souditi tu jejich vinu. Vinu, chyby, omyly. Ale mám právo jako český básník vyslovit domněnku, že pykali dost za tyto své politické viny a omyly.*⁶⁸ To už Seifert podle slov Karla Ptáčníka opravdu „zavařil silnější kávu“⁶⁹, neboť se přímo dotkl činů poučkových komunistických funkcionářů, kteří byli také účastníky sjezdu. Na úplný závěr svého projevu pak Seifert znovu apeloval na svědomí spisovatelů: *„Jsme opravdu jen výrobci veršů, rytmů a metafor? Jsme opravdu jen vypravěči příběhu a nic víc, abychom měli na mysli jen a jen*

⁶⁶ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 464.

⁶⁷ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 465.

⁶⁸ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 466.

⁶⁹ PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha: Trizonia, 1993, s. 157.

*otázky našeho svazu spisovatelského? Takto vidím poslání spisovatelů v dnešní době.*⁷⁰

Seifertův odchod z řečniště stejně jako Hrubínův provázel ohlušující potlesk, který se objevoval i během jeho projevu. Přestože na sjezdu zaznělo mnoho kritických přednesů, Seifert zašel v tom svém opravdu nejdál a potvrdil tak fakt, že spisovatelé vytušili správnou chvíli k otevřenému pronesení svých nejskrytějších obžalob pounorového vývoje v literární obci. Sjezd však ještě nekončil a po Seifertovi přišel s dalším diskusním příspěvkem Jiří Taufer a po něm hned Ladislav Štoll – dva představitelé oficiální linie komunistické strany, na které, dalo by se říct, také směřovala Seifertova kritika, neboť se po roce 1948 podíleli na bezohledných zásazích do české a slovenské kultury, přičemž tak určovaly osudy jejích tvůrců.⁷¹

Jiří Taufer se nejdříve „lísal“⁷² do přízně mladých autorů okolo časopisu Květen: „kteří neztrácejí čas na malichernosti a nechutě a vážně se zamýšlejí nad problémy, které je trápí jako tvůrce.“⁷³ Poté se již naplno věnoval kritice projevu Františka Hrubína. Přesto, že obdivuje jeho básnické dílo, říká: „Zlé na věci je, že soudruh Hrubín, který sice vložil do svého projevu opravdu mnoho vroucího citu,..., se nepostaral o směr proudu tohoto citu, na nějž žádný básník nikdy zapomenout nesmí a nemá. Zlé je na tom i to, že spojil některá fakta a pravdy s falešným výkladem.“⁷⁴ Skrze polemiku s Hrubínem či s Literárními listy pak obhajoval dílo Ladislava Štolla *Třicet let bojů o českou socialistickou poesii*, která víceméně znehodnotila odkaz díla Františka Halasa, aby na závěr svého příspěvku označil za největší přínos II. sjezdu SČSS dopis ÚV KSČ adresovaný této události.

⁷⁰ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 466.

⁷¹ PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 137.

⁷² PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha: Trizonia, 1993, s. 158.

⁷³ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 467.

⁷⁴ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 468.

Tehdejší ministr kultury Ladislav Štoll se také ve svém diskusním příspěvku věnoval kritickému projevu Františka Hrubína a obhajoval své dílo *Třicet let bojů o českou socialistickou poesii*. Přítomným účastníkům sjezdu bez vytáček nastínil, že jestliže někdo viděl v tomto díle projevy dogmatismu, pak to není vina jeho, ale čtenářova. Na Františka Hrubína na rozdíl od Jiřího Tauerera nijak přímo „neútočil“, ale s Hrubínovým přednesem nesouhlasil: *„Jde o to, kam celá obec našich spisovatelů směřuje, jak se před našimi národy orientuje. Z tohoto hlediska ovšem projev Františka Hrubína, po mém soudu, kdyby měl nabýt charakter programu sjezdu našich spisovatelů, jak tomu nasvědčoval ohlas některých lidí, vedlo by to k nesprávným závěrům a mělo by to neblahé důsledky, které básník jistě nechtěl a nepředvídal.“*⁷⁵ Přes zdánlivou Štollovu toleranci, věděli ti, kteří se vyznali v partajních praktikách, že Štollův projev v sobě obsahuje skrytou výhrůžku: pokud sjezd nedopadne podle představ moci, nastanou literární tvorbě zlé časy.⁷⁶

Posledním důležitým diskusním příspěvkem pátého dne se stal krátký projev prezidenta republiky Antonína Zápotockého. Ten musel celou dobu na sjezdu přihlížet, jak je někdy napadána ideologie, na níž byl založen celý československý stát. Například v jedné z přestávek se ho zeptal Pavel Kohout, jak je možné, že souhlasil s procesy, načež mu Zápotocký, ač postižen vnitřním svárem, odpověděl, že podle demokratického centralismu je povinen dbát jeho disciplíny – i když je přehlasován, prosazené usnesení musí respektovat.⁷⁷ Při svém projevu ale tento zasloužilý spisovatel řekl naplno, co si doopravdy myslí o dosavadním vývoji sjezdu. Nejprve začal poznámkou, z níž bylo cítit rozladění: *„Mě zarazila jedna věc, že celá řada spisovatelů vystupovala zde se slibem, že budou ode dneška vždycky lidem mluvit pravdu. Znamená to, že jsou si tedy vědomi toho, že vždycky pravdu nemluvili. Já*

⁷⁵ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 477.

⁷⁶ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno: Atlantis, 1999, s. 41.

⁷⁷ ČIVRNÝ, Lumír. *Co se vejde do života*. Praha: Hynek, 2000, s. 202.

to nechápu, soudruzi.“⁷⁸ Poté nešetřil kritikou ani na nejdůležitější projevy sjezdu: „Nesprávné je stanovisko těch, kdož kritizují ze svého osobního stanoviska a chtějí si ohřívát – jak se říká – dneska svojí osobní a sobeckou polívčičku. Chtěj nechtěj upadají v demagogii, ať jsou jejich úmysly jakékoli. A takovým bylo vystoupení třeba tady soudruha Hrubína, Seiferta a podobně.“⁷⁹

V první části sedmého předposledního dnu sjezdu ještě zazněly diskusní příspěvky, ačkoliv nebyly naplánovány. Poté se již uskutečnilo členské zasedání Svazu spisovatelů, které mělo na programu změnu stanov svazu, ale hlavně volby do ústředního výboru SČSS. Do tohoto nového sboru bylo zvoleno třicet členů, mezi nimiž nechyběli ani dva největší „hříšníci“ sjezdu: František Hrubín a Jaroslav Seifert. Naopak se do něj nedostali dva „pravověrní bojovníci proti skepsi a za radostný život bez pověr a iluzí“⁸⁰ Václav Řezáč a Jiří Taufer, jak je pojmenoval Milan Jungmann s odkazem na prostalinistické dílo Stanislava Kostky Neumanna. Výsledná podoba ÚV SČSS neodpovídala tomu, na čem se předtím domluvilo vedení svazu se stranickými orgány – i samotná kandidátka doznala během sjezdu určitých změn, byť ne politicky orientovaných. Nicméně i tak v čele svazu zůstala většina konzervativních členů.⁸¹ Poslední osmý den byl projednán návrh na rezoluci II. sjezdu SČSS a odpověď na dopis ÚV KSČ. Celý sjezd poté ukončil svým projevem tomuto dni předsedající Vítězslav Nezval.

3.3 Posjezdový ohlas

Ihned po sjezdu se otevřela diskuse nad závěry z něho vyplývajícími. Nutno však nejdříve podotknout, že celý sjezd byl mimořádně sledován veřejností a popularita spisovatelů rostla, o čemž

⁷⁸ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 516.

⁷⁹ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 517.

⁸⁰ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno: Atlantis, 1999, s. 44.

⁸¹ KNAPÍK, Jirí. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 264.

svědčí mnoho účastníkům adresovaných pozdravů, telegramů, dopisů, obrázků, stížností i očekávání od lidí všech věkových vrstev.⁸² Zásahu na tom měli Literární noviny, které popisovali dění sjezdu, ale hlavně přinášeli ve svých číslech jednotlivé příspěvky vystupujících spisovatelů. Byť musely být redigovány, kritický tón v nich zůstal i po otištění, přičemž na časopis byl vyvíjen neustálý nátlak, což je zaznamenáno i v pamětech jednoho z redaktorů časopisu Milana Jungmanna: „*Můžu dosvědčit, jak během týdne přituhovalo, nebylo už možné otiskování úplně zastavit, to by bylo nápadné, a tak se do stenografického zápisu pořád neurvaleji zasahovalo, musela zmizet všechna pobuřující místa.*“⁸³ Je třeba také doplnit, že sjezd reflektovala ve svých člancích i exilová periodika jako např. Bohemia, České slovo, Československý přehled, Hlas exilu aj., ovšem byla velice skeptická a kritická vůči sjezdovému jednání a možnosti změn s ním spojených⁸⁴

Literární noviny díky již zmíněné pozornosti aparátu KSČ musely být velice opatrné v tom, s jakým ohlasem sjezdu se budou prezentovat, navíc byly neustále nuceny všechny kontroverzní části sjezdu na svých stránkách jednoznačně odsuzovat. Do úvodníku příznačně nazvaného *Po sjezdu* bylo ještě možno vložit, že spisovatelé byli podníceni nedávnými politickými událostmi „*aby si znovu a naléhavě uvědomili svůj nejvlastnější úkol – být pravdivým svědomím lidu,*“⁸⁵ což odkazovalo na Seifertův projev, ovšem ten byl společně s Hrubínovým na dalších řádcích raději odmítnut: „*Dokonce i v ryzím vyznání básníka Františka Hrubína,..., se objevily obrazy nepravdivě zveličující skutečné překážky, jež literaturu v minulých letech brzdily...Nesouhlasíme však zejména s tónem, který*

⁸² SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 30.

⁸³ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 48.

⁸⁴ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. 2011. *op. cit.*, s. 30.

⁸⁵ *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 21 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/21/1.png>

zazněl v projevu básníka Jaroslava Seiferta, jako by vše, co naše písemnictví v posledních letech vytvořilo, bylo nakaženo lží.⁸⁶

V návaznosti na různé názory vyhlásil časopisu Květen anketu, která sestávala ze tří otázek: V čem vidíte pozitivní přínos sjezdu, na které jeho myšlenky je třeba navazovat a dále je rozvíjet? V čem vidíte hlavní nedostatek sjezdu? Na všech úsecích našeho života snažíme se po XX. sjezdu KSSS a po posledním usnesení ÚV KSSS odstraňovat nedostatky a překonávat důsledky kultu osobnosti. V čem, myslíte, se projeví tyto nedostatky a důsledky v literatuře a v našem kulturním životě a jak se domníváte, že je třeba je napravovat?⁸⁷ Na tyto otázky odpovídalo mnoho osobností z oblasti literatury, a přesto, že samotní redaktoři měsíčníku hodnotili výsledky ankety nevalně, strhla se i vyhrocená výměna názorů mezi redakcí a básníkem Stanislavem Neumanem. V Novém životě se zase Jaroslav Janů ve svém článku K druhému sjezdu československých spisovatelů vrátil k polemice Jiřího Tautera a Ladislava Štolla nad projevem Františka Hrubína, ke kterému však autor článku zastává chápavý názor a neopomene ani připomenout proklamovanou spisovatelskou úlohu svědomí národa.⁸⁸ Na obranu Františka Hrubína se později postavil v Literárních novinách i spisovatel a literární kritik Čestmír Jeřábek: *...jsem vděčen za Hrubínovo vystoupení a ještě více za ohlas, které vzbudilo.*⁸⁹ Zajímavé je, že Jeřábek jako jeden z mála autorů později ve svých denících vydaných pod názvem *V zajetí stalinismu* odmítá přeceňovat důležitost sjezdu.⁹⁰

Tyto různé názory a diskuse s sebou nesla velká očekávání. Ovšem politické ústředí se již připravovalo na protiakci namířenou na jeho odkaz. Je jasná, že vystupování spisovatelů na sjezdu se dotklo monopolu

⁸⁶ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 45-46.

⁸⁷ *Květen: měsíčník pro literaturu a umění*. Praha : Svaz čsl. spisovatelů, 1955-1959, roč. 2, č. 1, s. 3.

⁸⁸ *Nový život: měsíčník pro soudobou literaturu*. Praha: Svaz československých spisovatelů, 1949-1959, roč. 8, č. 5, s. 473-477.

⁸⁹ *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 23 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/23/6.png>

⁹⁰ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. *Sjezd a BAUER, Michal, ed. II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 31.

komunistické moci, kdy už tyto „výpady“ během jeho průběhu odsuzovali straničtí funkcionáři na svých schůzích. Dokonce naplánovali schůze i na půdě závodů, kde se jim podařilo zastavit pronikání sjezdových názorů do tohoto prostředí, přičemž proti spisovatelům získali na svou stranu i dělníky se stranickou legitimací.⁹¹

Celková zpráva o sjezdu a s ní spojená další protiopatření byla připravována Oddělením kultury a umění KSČ, kdy byla projednávána na schůzi ústředního výboru 21. května 1956. Hodnocení sjezdu však vyznělo nejednoznačně: *„...je tak obtížně jednoznačně hodnotit a charakterisovat sjezd, který ve správné snaze hodnotit celou řadu vážných problému umění a života, vyvolaných XX. sjezdem KSSS, přinesl spolu s některými kladnými výsledky i celou řadu nesprávných a popletených názorů a dokonce i jednotlivých nepřátelských výpadů.“*⁹²

Výsledná opatření vyplývající z této zprávy však již byla velice rozhodná a byla rozdělena do čtyř částí. Za první odhalit „nepřátelské záměry“ sjezdu a donutit SČSS, aby se od nich veřejně distancoval a odsoudil je. Za druhé zprostředkovat styk spisovatelů s pracujícími v závodech. Dále pak pečovat prostřednictvím styku s funkcionáři o politicko-ideologickou výchovu spisovatelů. Třetí bod se dotkl svazového periodika Literární noviny, které na sebe upoutaly pozornost strany v průběhu sjezdu již zmíněným otišťováním diskusních příspěvků. Ústřední výbor měl v plánu udělat politický pořádek v tomto časopise, přičemž považovalo některé jeho redaktory za politicky nevyhraněné (Machonin, Putík, Vrba), tudíž se opatření mělo projevit i v podobě personálních změn. Navíc se mělo zamezit i snížením vlivu Literárních listů vydáváním nového periodika ministerstva vnitra.⁹³

⁹¹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 661.

⁹² KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 268.

⁹³ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 661.

Čtvrtým a nejdůležitějším bodem se stala diferenciací spisovatelů v rámci jejich vztahu k režimu a straně projevěných hlavně při konání sjezdu. Vystupující představitelé II. sjezdu SČSS by se dali rozdělit podle zastávaných názorů na dvě skupiny: v první skupině ti, co se snažili i přes otřesy v KSČ způsobených XX. sjezdem KSSS nadále držet oficiální linii strany (Nezval, Drda, Taufer, Štoll, aj.) a ti, kteří se kriticky postavili k vývoji po roce 1948 (Hrubín, Seifert). Právě dva posledně jmenovaní neušli tvrdé kritice nejvyšších stranických představitelů, i když jejich hodnocení bylo nejednotné. Zatímco Hrubín byl ještě považován za napravitelného, Seifert byl předem „oceňován“ svým politickým vývojem v minulosti. Diferenciací všech spisovatelů měla mít za důsledek na jedné straně privilegování „věrných“ a na druhé straně perzekuci „kritiků“.⁹⁴

Pod vlivem této schůze ústředního výboru se o tři dny později sešel ÚV SČSS k volbě nového předsednictva. Do něj bylo zvoleno patnáct členů, mezi kterými se již nevyskytovali žádní kritici z II. sjezdu SČSS. Jana Drdu navíc nahradil v nové roli prvního tajemníka svazu Jan Otčenášek.⁹⁵ 1. června 1956 se sešla na plenární schůzi i slovenská část SČSS, kde na rozdíl od předcházející schůze ÚV SČSS, na které se ještě různě polemizovalo, panovala klidnější atmosféra. Dominik Tatarka, který se ještě před několika dny netajil svým názorem o tom, že hlavním výsledkem sjezdu byla myšlenka spisovatele jako svědomí národa, raději na schůzi nevystoupil a demonstrativně se stáhnul do ústraní.⁹⁶

První veřejné vystoupení proti závěrům II. sjezdu SČSS pak přišlo na II. celostátní konferenci KSČ, která se konala v polovině června 1956. Jak již bylo zmíněno, SČSS v dubnu téhož roku (a dokonce jako první z různých organizací) žádal ve své rezoluci svolání mimořádného sjezdu strany, kde by mohlo dojít k výměně stranického vedení. Tyto rezoluce se pak začaly množit i v jiných organizacích, ovšem stranické vedení na

⁹⁴ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 663.

⁹⁵ Kaplan 2005, *op. cit.*, s. 662.

⁹⁶ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 50.

tento tlak odpovědělo tvrdě, kdy iniciátoři těchto výzev byli označováni za nepřátele a byly podniknuty tvrdé zásahy s cílem personálních změn či dokonce existenčních důsledků pro stíhané. ÚV KSČ tak dokázal ustát nápor – mimořádný sjezd se nekonal a mohla se tak pozvolna uzavřít kampaň k XX. sjezdu KSSS, jejíž další trvání by mohlo vést k destabilizaci uvnitř strany.⁹⁷ Místo mimořádného sjezdu KSČ se tak konala právě plánovaná konference.

Postu hlavního kritika II. sjezdu SČSS se na konferenci rád ujal Václav Kopecký, který si tak alespoň trochu vylepšil postavení po svém kajícím vystoupení v dubnu 1956, na kterém již tehdy neopomenul negativně hodnotit SČSS. Ve své řeči na konferenci označil jednání sjezdu za opoziční, kromě projevů „prostranického“ tábora (Nezval, Zápotocký, Taufer, aj.); publikační činnost Literárních novin přirovnal k relacím Svobodné Evropy; postih Hrubína se Seifertem zatím za nedostatečný, atd. Jeho útokem bylo překvapeno i samotné politické byro ÚV KSČ, ovšem měl podporu prvního tajemníka Antonína Novotného, a tak byl jeho projev později schválen.⁹⁸ Ačkoliv mnoho literátů se proti tomuto nařčení ohrazovalo, začínalo tušit, že s nějakými budoucími politickými změnami nelze počítat – naopak komunistická protiofenzíva se začala rozjíždět...

Pokud bychom chtěli vystihnout podstatu II. sjezdu Svazu československých spisovatelů, můžeme tvrdit, že společně s aktivitami vysokoškolských studentů šlo o jeden z největších projevů liberalizačních snah v Československu roku 1956,⁹⁹ kdy spisovatelé mimo jiné ostře kritizovali uplynulé období výstavby komunistického režimu, Stalinův kult osobnosti i stávající vedení KSČ i státu. Nebýt XX. sjezdu KSSS byli by všichni sjezdoví kritici ihned tvrdě potrestáni a sjezd odsouzen, ovšem v atmosféře celonárodní diskuse, kterou otevřela sama komunistická

⁹⁷ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 416-417.

⁹⁸ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci : kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha : Libri, 2006, s. 269.

⁹⁹ Knapík 2006, *op. cit.*, s. 263.

strana, nebylo možné průběh a závěry II. sjezdu SČSS jednoznačně odmítnout.¹⁰⁰ I tak na sebe různá protiopatření ze strany vládnoucí moci nenechala dlouho čekat, přičemž kampaň na odsouzení sjezdu se měla stupňovat a nakonec se transformovala do boje proti revizionismu na konci padesátých let.

4 DOMINANCE IDEOLOGICKÉHO DOGMATISMU NA KONCI 50. LET

4.1 Ve jménu boje proti revizionismu

Ve dnech 13.-14. června 1957 na zasedání ÚV KSČ věnovaném ideologickým otázkám vystoupil se svým projevem tajemník ústředního výboru Jiří Hendrych, kde označil za hlavní nebezpečí tehdejší doby revizionismus, přičemž vytyčil „program výchovy mas k socialistickému uvědomění“.¹⁰¹ Do této doby byl hlavní hrozbou kult osobnosti, na který upozornil XX. sjezd KSSS, ovšem během více než roku od této události vznikla také potřeba skoncovat s tendencemi, které napadaly dogmatismus druhé poloviny padesátých let a prosazovaly větší míru uvolnění v různých částech společenského života – v literatuře pak tyto tendence byly označovány za revizionistické, neboť ideologičtí dogmatisté v kulturní politice pod praporem tohoto boje mohli napadnout i odkaz II. sjezdu SČSS, což potvrzuje i Milan Jungmann: „*Pod tento pojem (revizionismus) se ovšem dalo zahrnout kdeco.*“¹⁰²

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole této práce, rok před touto schůzí bylo v červnu 1956 poprvé veřejně vystoupeno proti závěrům II.

¹⁰⁰ Pernes, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, s. 139.

¹⁰¹ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958*. Praha : Academia, 2007, s. 59.

sjezdu spisovatelů, nicméně SČSS i přes přehodnocení svých stanovisek odkaz sjezdu podpořila na své plenární schůzi v říjnu 1956, přičemž se zastala i napadaných Literárních novin: *„Ve svazových časopisech vidí plenum zrcadlo našeho života, myšlení a tvorby spisovatelů, nejpřiměřenější prostředek střetání a prohlubování názorů a tím i přirozený nástroj neadministrativního řízení literatury. Plenum ÚV dospělo k názoru, že přes určité nedostatky Literární noviny a Kulturní život plnily toto poslání v době přípravy a konání sjezdu.“*¹⁰³

Během této plenární schůze také členové SČSS reagovali na dění v Maďarsku rezolucí o maďarských událostech: *„Věříme, že v životě národů budujících socialismus není problémů, jež by se nedaly řešit tak, jak to ukázal XX. sjezd KSSS, t. j. otevřenou kritikou a sebekritikou. To je ovšem možné jen v živém, pevném a vzájemném spojení všeho lidu s jeho komunistickou stranou a jejím Ústředním výborem.“*¹⁰⁴ V těchto větách je již patrný odraz červnové konference KSČ, avšak její ústřední výbor v hodnotící zprávě Maďarského povstání nadále polemizuje s postojem svazu, přičemž z ní lze vytušit, jaká další politika bude vůči SČSS zastávána: *„Ani se situací mezi částí spisovatelů není možno se smiřovat...Rezoluce...je odrazem určitého váhání a rozpaků našich spisovatelů a konec konců do ní pronikají i dřívější sympatie, s nimiž spisovatelé sledovali ‚proces demokratizace‘ v Polsku a v Maďarsku.“*¹⁰⁵

Je těžké odhadnout, jak by dopadl další literární vývoj v Československu (a nejen on), kdyby nepřišly tyto maďarské revoluční události. Duch II. sjezdu SČSS stále ožíval v očekáváních mnoha lidí, ovšem sovětské tanky v Maďarsku učinily těmto nadějím přítrž. Naopak tento zásah dodal odvahy komunistické moci, na jejímž vrcholu stanul po

¹⁰² JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 57.

¹⁰³ *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 46 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/46/6.png>

¹⁰⁴ *Literární noviny* [online]. 1956, roč. 5, č. 46 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/5.1956/46/6.png>

¹⁰⁵ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 580.

Zápotockého smrti v listopadu 1957 Antonín Novotný¹⁰⁶. Ten se stal po další léta právě symbolem boje proti revizionismu, který se v jeho případě projevoval lavírováním mezi bezzubou kritikou stalinistických chyb a bojem proti nebezpečí liberalismu.¹⁰⁷

Na konec roku 1956 měla být svolána další schůze spisovatelů, od které komunistické vedení očekávalo sebekritické odsouzení sjezdu, ovšem tato schůze byla nakonec odložena, protože spisovatelé ještě neprojevili dostatečnou ochotu k vlastní sebekritice. Naopak podle zprávy cenzurního úřadu z listopadu 1956 se většina stranických spisovatelů cítila červnovým výstupem Václava Kopeckého uražena a naprosto s ním nesouhlasila.¹⁰⁸ V prosinci téhož roku se objevily také nové stížnosti na cenzurní dohled HSTD. Schůze se tak konala až 26. června 1957 pod silným vlivem nedávného projevu Jiřího Hendrycha na zasedání ÚV KSČ, který jednak odsoudil vše okolo sjezdu a práce SČSS¹⁰⁹, ale také vyhlásil již zmíněný boj proti revizionismu v návaznosti na obvinění některých vysoce postavených státníků v Sovětském svazu z jeho prosazování.¹¹⁰

Stranický aparát nechtěl nechat nic náhodě a na spisovatelskou schůzi připravoval i vedení SČSS. To většinou souhlasilo s Hendrychovým projevem, ale již nesouhlasilo s dalšími diskusními příspěvky Kopeckého, Štolla či Kouckého. Aby se těmto rozporům zabránilo, sešel se ještě ústřední výbor svazu před svou schůzí s Jiřím Hendrychem, přičemž den před zahájením schůze byl schválen text hlavního referátu. Ten přednesl na schůzi první tajemník SČSS Jan Otčenášek, v němž odmítá odsuzování poválečné literatury, dále pak

¹⁰⁶ NOR, A. C. a NOVOTNÝ, Vladimír, ed. *Život nebyl sen: (záznam o životě českého spisovatele)*. Brno : Atlantis, 1994, 2 sv, s. 828-829.

¹⁰⁷ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958*. Praha : Academia, 2007, s. 60.

¹⁰⁸ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 663-664.

¹⁰⁹ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 55.

¹¹⁰ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 776.

sjezdové diskusní příspěvky Hrubína, Seiferta a Kaplického, a také spisovatelské heslo o svědomí národa.¹¹¹

Dalším vystupujícím se stal prezident republiky a spisovatel Antonín Zápotocký, který sice „nezazlival“ Františku Hrubínovi jeho projev na sjezdu a poukazoval na jeho zneužití některými spisovateli-komunisty, kteří mu dali demonstrační význam; ale rozhodně se postavil proti neustále se opakující otázce svědomí národa, kdy v této myšlence viděl (stejně jako všichni komunističtí vedoucí činitelé) popření výsadního postavení strany:¹¹² *„Hesla, která byla vytyčena na sjezdu spisovatelů, chtěj nechtěj, zásadu vedoucí úlohy Komunistické strany a dělnické třídy popírala.“*¹¹³ Podle přání strany pak zazněly i sebekritické projevy např. Jiřího Šotoly, šéfredaktora Května Bohuslava Březovského či Jana Pilaře, který jako šéfredaktor Literárních novin nezvládl ve „svém“ časopise dění kolem tzv. filozofické diskuse.¹¹⁴

Hlavní pozornost celého pléna však byla soustředěna na sebekritický projev Františka Hrubína: *„Nejsem komunista, ale jsem přesvědčen jako vy všichni, že jediná šťastná budoucnost našeho lidu je budoucnost socialistická a jediná cesta k ní je ta, kterou se náš lid nyní bere...Nebráním se žádné kritice, která tento příspěvek postihla a postihne, a ujišťuji vás, a dovolte, pane prezidente, abych i vás ujistil, že jsem jej nepřednesl s úmyslem vystoupit proti KSČ a našemu lidově demokratickému zřízení.“*¹¹⁵ Hrubín byl za tento projev pochválen samotným Zápotockým, ovšem i přes dojem zdánlivé vyrovnanosti, který Hrubín na plenární schůzi vytvářel, musel spisovatel jistě bojovat s vnitřní rozervaností a hořkostí, jež mu zbyla po tomto sebe hanícím aktu. Komunistická moc začala dosahovat svého cíle, který si předsevzala

¹¹¹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 664.

¹¹² JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 55.

¹¹³ *Literární noviny* [online]. 1957, roč. 6, č. 26 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII/6.1957/26/3.png>

¹¹⁴ Jungsmann 1999, *op. cit.*, s. 56.

¹¹⁵ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 666.

ihned po skončení sjezdu spisovatelů, totiž přimět všechny kritiky na něm vystupující, aby se pokořili, ohýbali své hřbety a tím si zlomili páteř. Jediný, který tomuto tlaku neustoupil, byl Jaroslav Seifert. Svým zatvrzelým mlčením dával jasně najevo, co si o této štvanci myslí, a jeho mravní autorita tím velice stoupla na ceně.¹¹⁶

Kritika revizionismu a její důsledky se výrazně projevily i v roce 1958. V týdeníku pro kulturu a politiku Tvorba, jenž od roku 1957 znovu vydával ÚV KSČ jako reakci na názorový „monopol“ Literárních novin, se začaly objevovat signály, že se do literárního života znovu vracejí kampaně z počátku padesátých let. Ve stati nazvané *Ještě slovo k odpovědnosti marxistické kritiky* byly vyjmenované výhrady k tehdejší literární kritice, která se prý nesla ve znamení subjektivismu, individualismu, nihilismu, atd.¹¹⁷ Výpady konzervativní kritiky také přineslo vydání románu Josefa Škvoreckého Zbabělci na konci roku 1958. I když toto dílo někteří kritici hodnotili i pozitivně, na počátku roku 1959 se kolem něj rozhořela ostrá diskuse.

V období příprav na celostátní konferenci spisovatelů se 16. ledna 1959 konala schůze předsednictva a pléna SČSS, kde se projednávala zpráva o ediční činnosti svazového nakladatelství Československý spisovatel. Po přečtení zprávy se účastníci zabývali různými kritizovanými texty, hlavně pak právě Škvoreckého Zbabělci. Ještě předtím autor zaslal ÚV SČSS několikastránkový dopis, kde vysvětloval záměr a poselství románu a ohrazoval se proti kritikám, zvláště také proti velice nevybíravé z pera literárního teoretika Václava Běhounka.¹¹⁸ Svazoví funkcionáři se většinou postavili proti Škvoreckému, který musel svůj román o čtrnáct dní později osobně obhajovat na dalším jednání předsednictva SČSS.¹¹⁹

¹¹⁶ JUNGMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 56.

¹¹⁷ JANOUŠEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. III., 1958 -1969*. Praha : Academia, 2008, s. 15.

¹¹⁸ viz PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha : Trizonia, 1993, s. 167.

¹¹⁹ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 819.

V únoru 1959 schválilo ÚV KSČ plánované konání konference SČSS na březen téhož roku, přičemž první tajemník Antonín Novotný shrnul jeho poslání: „*Zhodnotí činnost Svazu československých spisovatelů od jeho II. sjezdu v r. 1956, vypořádá se s mylnými názory a tendencemi některých skupin spisovatelů a vytyčí pozitivní program práce svazu do budoucna. Zároveň doplní a posílí ústřední výbor svazu spolehlivými a pevnými komunisty, čímž vytvoří potřebné předpoklady k důslednému plnění usnesení XI. sjezdu strany.*“¹²⁰

Celostátní konference spisovatelů tak měla znamenat „konečné zúčtování“ s duchem II. sjezdu SČSS. Ústředního protagonistu této akce sehrál Ladislav Štoll, který ve svém hlavním referátu *Úkoly literatury v kulturní revoluci* se mohl vypořádat s veškerou kritikou, která na neblaze proslulém II. sjezdu spadala i na jeho hlavu, především pak na jeho dílo *Třicet let bojů o českou socialistickou poesii*. Štoll samozřejmě označil za nejdůležitější krok k uplatnění cílů XXI. sjezdu KSSS a XI. sjezdu KSČ skoncovat s tradicí II. sjezdu SČSS. Obhajoval českou pounorovou literaturu, poukázal na ideovou dezorientaci některých tvůrců, odmítl teorii o spisovatelích jako svědomí národa a napadl některá díla jako např. nedávno diskutované Škvoreckého *Zbabělce*, *Monology* Milana Kundery a nepřímo znovu nezapomněl ani na odkaz Františka Halase. V jeho další kritice se na „černé listině“ objevily i *Literární noviny* či časopis *Květen*. Štoll naopak zdůraznil návrat ke komunismu stranické linie, který je vždy objektivní ve svých soudech a upozornil na špatné pochopení odkazu XX. sjezdu KSSS, který netkví „*v ustupování před ideologií Západu a v poklonkování před jeho civilizací a kulturou.*“¹²¹

Další, kdo přišel s kritickým příspěvkem, který se opět dotkl nakladatelství Československý spisovatel, byl sám první tajemník SČSS Jan Otčenášek, který kritizoval vydání *Zbabělců* a děl Františka Hrubína a Jiřího Ortena, respektive Jana Grossmana za jeho předmluvy a doslovy

¹²⁰ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 316.

¹²¹ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. Brno : Host, 2008, s. 127.

k těmto dílům. Sebekriticky opět vystoupil první muž Literárních novin Jan Pilař, který znovu přiznával chyby kvůli rozpoutání filosofické diskuse na stránkách časopisu. Jako představitele stranické linie ho to ovšem nemuselo příliš mrzet, neboť v následných volbách předsednictva ÚV SČSS byl zvolen novým prvním tajemníkem místo odstupujícího Otčenáška. V nově zvoleném předsednictvu svazu již nefiguroval stále vzdorující Jaroslav Seifert, ale dostali se do něj II. sjezdem spisovatelů odsuzovaní Jiří Taufer a Ladislav Štoll.¹²²

Jasnou direktivu ÚV KSČ v literární a celé kulturní oblasti pak završil Sjezd socialistické kultury, který se konal tři měsíce od konference spisovatelů. Opět zde byl přečten Štollův kritický referát, který vyšel nakonec i téhož roku knižně, a byla deklarována výzva k dovršení tzv. kulturní revoluce.¹²³ Rokem 1959 končí veškeré snahy o uvolnění literárního života, které byly spojeny s II. sjezdem SČSS. Dochází k personálním změnám v nakladatelstvích, publikačním zákazům a úplnému zrušení dvou literárních periodik a to Nového života a Května, který posléze nahradil více kontrolovaný Plamen.¹²⁴ Právě časopisu Květen se bude věnovat další část této kapitoly, jelikož v jeho vývoji se dá najít paralela k vývoji let 1956-1959.

4.2 Časopis Květen

Časopis Květen byl měsíčníkem, který se zabýval literaturou a uměním. Vycházet začal v roce 1955, kdy měl plnit funkci časopisu pro začínající mladé básníky a spisovatele. Po prvních číslech, které spadaly do dogmatické atmosféry padesátých let, se v jeho prostředí začala formovat skupina autorů mladší generace s určitými shodnými prvky ve

¹²² JUNGMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 69-70.

¹²³ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 829.

¹²⁴ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. Brno : Host, 2008, s. 128.

své tvorbě.¹²⁵ Tato podobnost byla poté zformulována do programu tzv. poezie všedního dne. Mezi tvůrce, kteří byli nějakým způsobem s tímto programem spjati, patřili Jiří Šotola, Miroslav Holub, Josef Brukner, Miroslav Florian, Karel Ptáčník, Miroslav Červenka, Josef Vohryzek, Jiří Brabec aj. S časopisem Květen pak spolupracovalo mnoho dalších autorů např. Milan Kundera, Milan Uhde, Josef Škvorecký, atd. Takto definuje „Květnáctví“ Ivo Fencel : *„Byl to jistý způsob bytostného vztahu k literatuře, umění a životním hodnotám, byl to i jistý způsob boje za prosazení těchto hodnot, praktická kulturně politická strategie a taktika při vlastním sebeuplatnění a sebepotvrzení. Byla to směsice idealismu a pragmatismu, oportunní loajality a nekonformismu. I míra etické zásadovosti zde třídila a rozvětvovala lidské a umělecké osudy.“*¹²⁶

Dalo by se tvrdit, že politický postoj této skupiny byl velice různorodý, ovšem tato generace spisovatelů vycházela z budovatelského prostředí pounorových let. Představitelé Května se hlásili k otevřenému pojetí marxismu, který víceméně převažoval až v letech šedesátých. V době po II. sjezdu SČSS se snažili o revizi a reformu socialistické literatury, přičemž částečně navazovali svojí poezií všedního dne na meziválečnou levicovou avantgardu. V těchto náznacích tedy můžeme vidět syntézu komunismu a modernosti, která však v tehdejší době nenalezla odezvu a pochopení u zastávané dogmatické linie. Stejně tak ale nelze tvrdit, že by Květen vystupoval z fronty oficiální literatury, což je například vidět u polemiky tohoto časopisu s Václavem Havlem, který po jeho redaktorech žádal stanovisko, kam vlastně Květen lze zařadit. Odpovědí mu bylo, že rozdíl mezi osobnostmi stojící mimo oficiální kulturu a časopisem Květen jsou nadále zásadní.¹²⁷

¹²⁵ BAUER, Michal. Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959: Časopis Květen (1955-1959). *Tvar* [online]. 1998, roč. 1998, č. 14 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1998/14/p3_.png

¹²⁶ FENCL, Ivo Václav. *Vize a iluze skupiny Květen: (Příspěvek k morfologii české literatury po druhé světové válce)*. Praha : Pražská imaginace, 1993, s. 26-27.

¹²⁷ Janoušek, Pavel, ed. a Čornej, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. III., 1958 -1969*. Praha : Academia, 2008, s. 158.

Jak již bylo řečeno, časopis Květen v prvních měsících své existence opravdu nevybočoval z řady jednoho z dalších literárních časopisů, pomineme-li jednak článek s názvem „Povinnost“ Jiřího Šotoly ze třetího čísla v roce 1955, ve kterém se nacházejí náznaky mezigenerační polemiky o atmosféře rezignace a malé míře vůle riskovat, jednak v zamyšlení Miroslava Červenky a Josefa Vohryzka nad individuálním přístupem v literární kritice.¹²⁸ Vše mění až II. sjezd SČSS v roce 1956, na němž se představitelé Května ve svých příspěvcích veřejně hlásí ke vstupu do československé literatury, ale později v průběhu sjezdu dají také najevo své sympatie ke „kritickému táboru“, když se distancují od pochval z úst Jiřího Taufera prostřednictvím malé poznámky Jiřího Roberta Picka: *„Byl jsem totiž požádán takzvanou skupinou okolo Května,..., abych ‘poděkoval’ soudruhovi Tauferovi za jeho ‘pochvalná’ slova. Rádi bychom to soudruhu Tauferovi oplatili, ale bohužel nemůžeme. Zdálo se nám totiž, že se ve svém diskusním příspěvku neopírá o rozbor našich prací a našich názorů, ale jenom nás platonicky chválí, tak jsme se proti tomu postavili už v diskusním příspěvku soudruha Šotoly, a spíše nám prostě neužitečně pochlebuje.“*¹²⁹ O tomto odmítnutí představitelů přísné stranické linie není pochyby.

Časopis Květen se tedy také přidal k odkazu II. sjezdu SČSS a snažil ve svých dalších číslech otevřít diskusi k této důležité události (což nakonec vedlo k roztržce se Stanislavem Neumanem - viz str. 22). Přitom byl neustále kritizován jak svým vydavatelem tj. samotným svazem, tak i cenzurním orgánem HSTD, kdy *„každý měsíc se sázelo půldruhého čísla, protože půlka bývala měsíc co měsíc konfiskována.“*¹³⁰ Všechnu „podezřelou“ aktivitu bedlivě sledovala i komunistická moc. Na konci března 1957 zaslal ministr vnitra Rudolf Barák Jiřímu Hendrychovi zprávu cenzurního úřadu, která tvrdí, že se na sjezdu kolem Františka Hrubína soustřeďovali mladí spisovatelé z okruhu časopisu Květen. Zpráva

¹²⁸ CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959)*. Brno : Host, 2008, s. 121-122.

¹²⁹ SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ. Sjezd a BAUER, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 568.

¹³⁰ PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha : Trizonia, 1993, s. 161.

obecně pojednává o „závadách v časopise Květen“¹³¹, které se mohly vyskytovat i v článku Karla Šiktance s názvem *Nepodezírejte poctivé lidi* o posjezdové atmosféře neustálého napadání spisovatelů, v němž mimo jiné stojí: „Zdvihly se tyto prsty i po sjezdu československých spisovatelů. Za hluchým pokřikem několika jednotlivců viděli oni zvedači prstů hned všechny spisovatele v podivně tmavém světle, vážili každé jejich slovo na lékárnických vážkách...a vůbec jim nevadilo, že ústřední výbor neřekl o sjezdu spisovatelů něco docela jiného, než říkají oni.“¹³²

O tom, co si ÚV KSČ doopravdy myslí o Květnu, se měli ale jeho představitelé dozvědět zanedlouho na plenární schůzi SČSS, která se konala v červnu 1956 a společně s celostátní svazovou konferencí z roku 1959 měla pro Květen znamenat dva stěžejní mezníky, na kterých už závisela samotná existence časopisu.¹³³ Těsně předtím při vyhlášení boje proti revizionismu na zasedání ÚV KSČ nezapomněl Jiří Hendrych při svém výčtu neduhů tehdejší literární scény ani na Květen, jehož program poezie všedního dne nazval „prázdným objektivismem a naturalismem“, který pramení z „nesprávného pohledu na politické a společenské problémy naší doby“ a je prodchnut „nihilismem a skepsí a vyúsťuje zpravidla v maloměšťácký radikalismus a liberalismus.“¹³⁴ Na schůzi spisovatelů pak nejdříve Květen kritizoval první tajemník SČSS Jan Otčenášek, ovšem nezapomněl rozlišovat mezi tvorbou „vyzrálých“ členů redakce a mladších přispěvatelů časopisu. Na obranu Května s prvky sebekritiky pak vystoupili Bohuslav Březovský, Karel Šiktanc, J.R.Pick a Karel Ptáčník. Velice zajímavá byla obhajoba Května mladého spisovatele Antonína Jelínka, kterého však poté „uzemnil“ ve svém projevu Antonín Zápotocký. Celou snahu ubránit reputaci Května poté přinesly na svých stránkách Literární noviny, které otiskly projev Jiřího

¹³¹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956*. Brno : Barrister & Principal, 2005. s. 663.

¹³² *Květen: měsíčník pro literaturu a umění*. Praha : Svaz čsl. spisovatelů, 1955-1959, roč. 2, č. 7, s. 234

¹³³ BAUER, Michal. Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959: Časopis Květen (1955-1959). *Tvar* [online]. 1998, roč. 1998, č. 14 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1998/14/p2_.png

Šotoly. Ačkoliv přiznal spoustu chyb, které redakce napáchala, přesvědčoval i nadále, že poezie všedního dne je ve své podstatě správná a chce přispívat k potírání různých klišé, frází, verbalismů a slovesných manýrů.¹³⁵

Po této konferenci si všichni z Května museli uvědomit, že upadli v nemilost hlavních strůjců tvrdé kulturní politiky. Přitom s odstupem doby stále více autorů je přesvědčeno, že kritika časopisu byla více než nepřiměřená. Petr Pithart ve svém díle *Osmašedesátý* tvrdí, že Květen byl v různých ohledech komunistickým systémem přeceňován a díky jeho zásahům kolem časopisu vznikla nechtěná legenda o „patentovaných bojovnících za pravdu.“¹³⁶ Také Milan Jungmann nemůže uvěřit, „že *proti tomuto neviňoučkému časopiseckému programu se mobilizovalo na všech frontách, že politická kampaň byla vytrvalá, prudká a na protiargumenty se neohlížela.*“¹³⁷ Blahoslav Dokoupil však tvrdí, že činnost kolem časopisu Květen byla impulsem, jež „pomáhal rozpouštět ledy strnulosti“, tudíž se přeci jen toto periodikum v malé míře zasloužilo o uvolnění poměrů, kdy na jeho činnost bylo navázáno v šedesátých letech – v této době se už však samozřejmě jevil zákaz časopisu jako nepochopitelný.¹³⁸

To, že časopis přes veškeré vynaložené úsilí spěje ke svému zániku, se velkou měrou přičinila celostátní konference SČSS z března 1959. Ladislav Štoll ve svém dlouhém hlavním referátu poukázal na činnost Května, která nestojí na pevných ideologických pozicích a ustupuje revizionistickým tendencím. František Buriánek přišel s popíráním objektivistické pravdy na úkor subjektivistických deformací,

¹³⁴ BAUER, Michal. Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959: Časopis Květen (1955-1959). *Tvar* [online]. 1998, roč. 1998, č. 14 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z:

http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1998/14/p4_.png

¹³⁵ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 55.

¹³⁶ Fencel, Ivo Václav. *Vize a iluze skupiny Květen: (Příspěvek k morfologii české literatury po druhé světové válce)*. Praha : Pražská imaginace, 1993, s. 19.

¹³⁷ Jungmann 1999, *op. cit.*, s. 56.

¹³⁸ DOKOUPIL, Blahoslav. Josef Vohryzek a jeho kritická recepce české prózy na stránkách Května, s. 45-49. In: *Časopis Květen a jeho doba: sborník materiálů z literárně vědecké konference 36. Bezručovy Opavy (15.-16.9.1993)*. Praha: Ústav pro českou literaturu, 1994, s. 48-49.

kteřé jsou obsaženy v „kvěťňáckém“ programu.¹³⁹ Ke kritice se přidali také Jiří Hájek, publicista a básník Josef Rybák a samozřejmě „dohlížitel“ svazu Jan Otčenášek. Jako obvykle představitelé Května přicházeli ve svých projevech se sebekritickou pokorou a přesvědčením, že problémy kolem časopisu jsou pouze dílem zmatků a nedorozumění, ale také na druhou stranu obhajovali některé pozitivní výsledky své práce. Vše se opět snažil zachránit Jiří Šotola, nyní již vedoucí redaktor Května, ale do jeho další obhajoby se pustil Jiří Hájek, přičemž už Šotolovu projevu nevěří, neboť stejným způsobem vystoupil i před dvěma roky na plenární schůzi SČSS a své sliby nesplnil.¹⁴⁰ I když byla zmínka o Šotolově sebekritice opět uveřejněna v Literárních novinách i v samotném Květnu, celková snaha vycházela vniveč.

Časopis Květen po konferenci SČSS vydal v roce 1959 ještě tři čísla, přičemž v červnovém vydání se v sešitu objevil letáček, ve kterém mimo jiné stálo: *„Nový život a Květen uzavírají z rozhodnutí ústředního výboru SČSS tímto číslem svou existenci. Není na tomto místě možno hodnotit ani pozitivní přínos, který oba tyto časopisy svého času pro literaturu i pro čtenáře znamenaly, ani jejich nedostatky a omyly, jež jejich vývoj zatěžovaly. Oba časopisy ustupují nutnosti širokého soustředění nejlepších sil současné literatury, potřebě časopisu nového typu, který spojí literaturu daleko bezprostředněji s celým současným životem, potřebě časopisu, který si má získat pestrostí a živostí svého obsahu, šíří svých zájmů i vyhraněností svého ideového záměru početnější čtenářskou obec, než jakou mohly mít oba dosavadní časopisy.“*¹⁴¹

Květen spolu s Novým životem se tak nakonec staly „obětními beránky“ celkového zúčtování s duchem II. sjezdu SČSS. Tvůrci Května se rozprchlí do jiných redakcí a funkcí, přičemž odkazem tohoto časopisu

¹³⁹ BAUER, Michal. Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959: Časopis Květen (1955-1959). *Tvar* [online]. 1998, roč. 1998, č. 14 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1998/14/p3_.png
http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1998/14/p4_.png

¹⁴⁰ BAUER, Michal. Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959: Časopis Květen (1955-1959). *Tvar* [online]. 1998, roč. 1998, č. 14 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1998/14/p8_.png

může být, že jeho existence přesně vypovídala o jedné kapitole dějin české (socialistické) literatury, což vystihuje Milan Jungmann ve své definici Května: „*Květen byl osud české kultury na rozhraní padesátých a šedesátých let. Vzal na svá slabá ramena všechny její naděje a toužení do nové doby, stal se modelem střetávání tvořivosti s pahodnotami, pohybu se strnulostí, rizika se spokojeností. A stal se svým zánikem také věčným mementem...*“¹⁴²

5 ATMOSFÉRA LIBERALIZACE NA POČÁTKU 60. LET

5.1 Změna politiky ÚV KSČ

Rok 1960 znamenal začátek další kapitoly v dějinách komunistického Československa. Během tohoto roku stranické vedení slavnostně deklarovalo konec budování socialismu v zemi, přičemž byla parlamentem schválena nová ústava, ve které byl zakotven nový název státu: Československá socialistická republika, a nový znak. Ačkoliv se v této ústavě nacházel velice důležitý bod o vedoucí úloze strany tj. její monopolu moci, komunistický režim alespoň zčásti projevil ochotu přistupovat k některým demokratizačním principům ve zdánlivě stabilizované společnosti.¹⁴³ K tomuto kroku jej vedlo hned několik faktorů a událostí.

Zásadním krokem k uvolnění poměrů byla jako obvykle změna mezinárodně politické situace po tentokrátě XXII. sjezdu KSSS v roce 1961. Výsledkem tohoto sjezdu byla tzv. druhá vlna kritiky stalinismu, která se pak rozeběhla ve všech státech sovětského bloku. Tento nový

¹⁴¹ *Květen: měsíčník pro literaturu a umění*. Praha : Svaz čsl. spisovatelů, 1955-1959, roč. 4, č. 6

¹⁴² SLOMEK, Jaromír. Co zbylo z Května? s. 68-70. In: *Časopis Květen a jeho doba: sborník materiálů z literárně vědecké konference 36. Bezručovy Opavy (15.-16.9.1993)*. Praha: Ústav pro českou literaturu, 1994, s. 68.

politický kurz přicházející z Moskvy se již netýkal pouze vnitrostranických diskusí, ale byl podnětem (byť prozatím jen v malé míře) k revizi praktik prostupujících celou společnost v předchozím období. Pozice ideologických konzervativců z padesátých let, kteří se snažili režim bránit otevřenějšímu pojetí socialismu, tak byla značně oslabena. Odvážnější myšlenky pronikaly do strnulého systému, aby pak ovlivnily celkovou atmosféru nejen v komunistické straně, ale také v celém Československu.¹⁴⁴

Pod vlivem této události se konal i XII. sjezd KSČ v prosinci roku 1962, jehož výsledky přinesly další změny v politice strany. Stěžejním bodem projednávání, o kterém referoval hlavní dokument sjezdu s názvem *O výhledech dalšího rozvoje naší socialistické společnosti*, byly národohospodářské záležitosti.¹⁴⁵ Na počátku šedesátých let se začaly vyskytovat potíže v hospodářství projevující se hlavně v opakujících se těžkých poruchách zásobování obyvatelstva základními potravinami a dalšími potřebami běžného života. Proklamovaný ekonomický růst nesplnil svá očekávání, což nakonec vyústilo ve zrušení třetího pětiletého plánu v dubnu 1962.¹⁴⁶ Na prohlubující se ekonomickou krizi tedy reagovalo Novotného stranické vedení přijetím prohlášení, které směřovalo k částečnému odstoupení od těžkého průmyslu na podporu ostatních průmyslových odvětví.¹⁴⁷ Později musela být kvůli těmto přetrvávajícím hospodářským potížím přijata ekonomická reforma, jejíž přípravou a realizací byl pověřen Ota Šik. Byla tedy umožněna i seberealizace mladší komunistické generace, což byl další z faktorů počínající společenské obrody.¹⁴⁸ Po ekonomice pak byla na sjezdu za nejdůležitější označena oblast ideologie.

¹⁴³ Janoušek, Pavel, ed. a Čornej, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. III., 1958 -1969*. Praha : Academia, 2008, s. 22.

¹⁴⁴ Janoušek, Pavel, ed. a Čornej, Petr, ed. 2008, *op. cit.*, s. 23.

¹⁴⁵ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 293.

¹⁴⁶ Janoušek, Pavel, ed. a Čornej, Petr, ed. 2008, *op. cit.*, s. 23.

¹⁴⁷ KNAPÍK, Jiří a kol. 2011, *op. cit.*, s. 293.

¹⁴⁸ Janoušek, Pavel, ed. a Čornej, Petr, ed. 2008, *op. cit.*, s. 23.

Vladimír Koucký ve svém propracovaném referátu zcela ve shodě se závěry XXII. sjezdu KSSS volal po renesanci leninismu, která by pozvedla ideologickou práci na vědeckou úroveň. Toto odvětví je totiž zatíženo malou teoretickou přípravou, která pak vede k formálnímu přebírání marxisticko-leninských pouček, odtržení od reality a nakonec tak k nízké efektivitě ideologického snažení. XII. sjezd KSČ se také dotkl tématu, který byl přímým důsledkem sjezdu KSSS : rehabilitací politických vězňů z let padesátých. Jelikož byla společnost stále v šoku z odhalování dalších a dalších Stalinových zločinů, musela se komunistická moc rozhodně postavit k represím let minulých, napravit spáchané křivdy a odsoudit viníky, aby tak nabyla znovu společenské autority.¹⁴⁹ Otevřel se tedy prostor k dalšímu předčasnému propouštění a rehabilitaci politických vězňů – týkalo se to sice pouze úzké skupiny komunistických představitelů, ale na konci šedesátých let rehabilitace proběhla částečně i u nekomunistů. Tresty odsouzených byly odvolacím soudem často snižovány na minimum nebo byly rovnou prominuty, což samozřejmě vybízelo k domněnce, že si postižení odpykávali svá léta naprosto nevinně. Často byli dokonce i odškodňováni či jim byl vrácen majetek.¹⁵⁰

Přes všechny zmíněné plánované změny kurzu ale vedení KSČ nepřipouštělo žádné odstředivé tendence, které by mohly připomínat snahy o revizionismus z předchozích let. Antikomunismus, náboženské předsudky, maloměšťácké přežitky a názory blízké buržoaznímu nacionalismu – proti všem těmto vlivům byl zároveň vyhlášen nesmiřitelný boj. Společně s liberalismem byly tyto cíle boje potvrzovány i v kulturní sféře, pro kterou však přeci jen XII. sjezd KSČ znamenal jistý obrat. Na druhou stranu se totiž strana zavázala potírat i přehlížení umělecké práce a nechuť k novým myšlenkám v této oblasti. Musí být vyloučeny pozůstatky schematičnosti a naopak bude prosazováno hledání a uplatnění nových tvůrčích postupů. Autoři ideologického konceptu tak dali argumenty reformním činitelům dalších let, kteří, odvolávajíc se na

¹⁴⁹ KNAPÍK, Jirí a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 293.

vytyčené body v kultuře, nemohli být naprosto odmítnuti, jen mohli být napomenuti ze špatného pochopení ideologického odkazu.¹⁵¹ Postup liberalizace režimu začínající na počátku šedesátých let to však již nemohlo odvrátit.

5.2 Pozvolné uvolňování poměrů v kulturní oblasti

XII. sjezd KSČ tak potvrdil přetrvávající jev počátku šedesátých let, který, dalo by se říct, navazoval na tendence spojené s rokem 1956. Následné utužování poměrů v kultuře i literatuře samotné v letech 1958 a 1959 sice dokázalo tento trend zpomalit, ale ne zcela vymýtit. Pokus o návrat budovatelského ideálu přes svůj nátlak a administrativní zásahy se nezdařil. Oproti pounorovému období se totiž změnila situace v literární oblasti tím, že prvotní spoluúčast na vytváření nové literatury pro mnohé spisovatele ztratila svůj význam a nyní mířili k naprosto jinému pojetí role literatury a jejího společenského místa. Dílčím znakem této příčiny pak byla odlišná reakce spisovatelů na diktát politické moci – místo nadšení nebo strachu přicházela spíše polemika.¹⁵²

Uvolňování poměrů v literatuře nicméně postupovalo od konce padesátých let velice pozvolna a až do roku 1962 se mohlo mnohým spisovatelům zdát, že vedoucí kulturní ideologové v souladu s ÚV KSČ ve své taktice neustoupí ani o krok a budou podnikat další opatření své nekompromisní politiky. Závěry a průběh Sjezdu socialistické kultury z roku 1959 vyzněly jen jako pouhá manifestace, a proto se v rámci příprav nového uspořádání administrativy státu na rok 1960 počítalo i s novými poměry v kulturním řízení. Měla být provedena decentralizace kulturních institucí, jejímž celkovým výsledkem byl vznik Výboru socialistické kultury

¹⁵⁰ Nor, A. C. a Novotný, Vladimír, ed. *Život nebyl sen: (záznam o životě českého spisovatele)*. Brno : Atlantis, 1994, 2 sv, s. 899-900.

¹⁵¹ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 293-294.

¹⁵² Janoušek, Pavel, ed. a Čornej, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. III., 1958 -1969*. Praha : Academia, 2008, s. 22.

v lednu 1960. Již předtím si komunistické vedení všímalo, že SČSS na různých stupních své organizace se sice formálně řídí všemi stranickými kulturními směrnicemi, ale v jejich uskutečňování si počíná velice liknavě. Projevovalo se to například v běžné „spolupráci“ s HSTD, kdy svaz nikdy přesně nerespektoval úpravy tohoto cenzurního úřadu v edičních plánech a v obsahových náplních časopisů.¹⁵³

Mezi hlavními cíli vzniku Výboru socialistické kultury tak mělo být právě i oslabení pozice nejen spisovatelského, ale všech tvůrčích uměleckých svazů, přičemž jako iniciativní orgán se měl podílet na koordinaci jejich činnosti. Výbor měl také konzultovat ideové, organizační a ekonomické problémy v kulturní politice. Jako členové do něj zasedli nejen pracovníci z kulturní, ale také z vědní a školské oblasti, a v neposlední řadě také řada zastupitelů z centra, krajů a okresů. Za SČSS v něm byli Jan Drda, Jiří Hájek, František Hrubín, Peter Karvaš, Marie Majerová a Ivan Skála.¹⁵⁴

Výbor socialistické kultury se po svém vzniku snažil dokázat oprávněnost své existence a z přímého podnětu ÚV KSČ zorganizoval na únor roku 1961 Konferenci o umělecké kritice, které předcházela mohutná kampaň. Umělecká kritika se totiž podle stranické moci ve svých hodnoceních dostatečně nevěnovala ideologické funkci děl a přeceňovala jejich estetický a formální význam. Stav kritiky tedy nebyl v optimální podobě. Hlavní referát na této konferenci přednesl předseda Výboru socialistické kultury Ladislav Štoll, který v něm odsoudil modernismus v umění, strukturalismus v literární vědě a znovu zhodnotil meziválečnou levicovou avantgardu podle názorů panujících v polovině padesátých let.¹⁵⁵ O literární oblasti referoval Jan Petrmichl, na základě jehož tezí přijal výbor usnesení definitivně se vypořádat s rozkolísaností marxistických kritérií, které jsou obsaženy v přežitcích subjektivismu a

¹⁵³ BLÁHOVÁ, Kateřina. Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958-1969. *Soudobé dějiny*. 2002, roč. 9, 3-4, s. 500-502

¹⁵⁴ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 1029-1030.

¹⁵⁵ BLÁHOVÁ, Kateřina. Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958-1969. *Soudobé dějiny*. 2002, roč. 9, 3-4, s. 501.

také v nebezpečí objektivistického přístupu k uměleckým dílům, což vede k podcenění společenské funkce umění. V těchto vyprázdněných frázích bylo možno zaznamenat jasný signál, že uvažování o literatuře se nemá posouvat žádným novým směrem.¹⁵⁶

Ačkoliv, jak podotýká Jan Mervart, proces uvolňování ve společnosti neprobíhal přímo úměrně s přibývajícími lety,¹⁵⁷ můžeme tvrdit, že skutečný obrat opravdu zaznamenalo až období po XII. sjezdu KSČ. Během roku 1962 ještě převažovala u mnoha představitelů tvůrčí inteligence nedůvěra a lhostejnost, ale i tak se pomalu začal měnit vztah spisovatelů k moci. Diskuse o důsledcích tzv. druhé vlny kritiky stalinismu a odmítnutí dogmatismu v literatuře opět překročily její rámec a dostaly politický ráz. Prosincový stranický sjezd pak u některých spisovatelů odvál dosavadní pochybnosti a znamenal pro ně jeden z prvních kroků nového obrodného procesu, na kterém chtěli společně s politiky participovat. Ačkoliv mezi nimi stále existovaly spory, byly udržovány v „běžném normálu“. Pro další léta bylo příznačné, že se komunistické instituce nezúčastňovaly administrativních zákroků, jen pouze v omezených nevyhnutelných případech, které budily zdání, že jim vývoj v dané oblasti uniká z rukou. I tak ale opadlo dřívější napětí mezi mocí a spisovateli a převažovala snaha o domluvu či kompromis místo vyhrocených konfrontací.¹⁵⁸

Přesto rok 1963 začínal prohlubující se nespokojeností s časopisy tvůrčích svazů. Nejvíce se to projevovalo u periodik SČSS. Cenzurní úřad v březnu 1963 podává rozsáhlou zprávu „o některých nesprávných tendencích a názorech na publikačním úseku“. Informace poskytnuté vedoucím komunistickým funkcionářům obsahovaly případy nesprávného pochopení odkazu XXII. sjezdu KSSS a XII. sjezdu KSČ, dále pak nejasnosti v pojetí vedoucí úlohy strany v kultuře a umění, ale i závažnější

¹⁵⁶ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 81.

¹⁵⁷ MERVART, Jan. *Naděje a iluze: čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno : Host, 2010, s. 17.

¹⁵⁸ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 359-360.

obvinění jako útoky proti straně pod rouškou boje proti kultu osobnosti.¹⁵⁹ V dubnu 1963 pak píše Ladislav Štoll Jiřímu Hendrychovi: „*Nemohu se zbavit pocitu, že v řízení našeho kulturního života není něco v pořádku. - Jsem toho názoru, že by bylo třeba svolat naše nejlepší literární historiky, estetiky, teoretiky umění, prodiskutovat s nimi plán a linii ideového nástupu v našem kulturním životě. Věřím, že je tu nutný obrat.*“¹⁶⁰ O tomto obratu se měl Ladislav Štoll přesvědčit o měsíc později na připravovaném III. sjezdu SČSS, ovšem jeho charakter jistě nebyl takový, jaký si Štoll představoval.

6 III. SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

6.1 Přípravy a průběh sjezdu

Přípravy sjezdu byly opět velice sledovány ÚV KSČ. Jeho předsednictvo se sešlo 7. května 1963, kde byl probírán obsah hlavního referátu sjezdu. Jiří Hendrych se ujal hlavního slova a našel v textu mnoho míst, které nemohl nechat bez povšimnutí. Hodnocení II. sjezdu SČSS v něm označil za nesprávné a ubezpečoval, že nedá souhlas k jeho rehabilitaci. Naopak vyzvedl Štollův proklamovaný text z konference spisovatelů z roku 1959, „vcelku“ souhlasil s odezvou Václava Kopeckého na II. sjezd SČSS v červnu 1956 a s celou tehdejší reakcí moci na něj, protože to bylo stranické rozhodnutí. Tyto Hendrychovi názory pak rozvířily další diskusi ohledně připravovaného referátu, což nakonec vedlo k zaúkolování Čestmíra Císaře,¹⁶¹ aby v ideologické komisi ústředního

¹⁵⁹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 368.

¹⁶⁰ Kaplan 2008, *op. cit.*, s. 277-278.

¹⁶¹ U osoby Čestmíra Císaře je třeba podotknout, že měl výrazný podíl na tehdejší uvolňování poměrů, kdy jako nový tajemník ÚV KSČ byl namísto zdravotně indisponovaného Vladimíra Kouckého zodpovědný za kulturní oblast. Jeho benevolentní přístup k „liberálním“ umělcům v období dubna až září 1963 je označován pojmem „milostivé léto“. viz KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 559-560.

výboru spolu s komunisty ve vedení SČSS byly projednány připomínky k referátu a následně upravený referát byl znovu předložen předsednictvu ÚV KSČ. Ještě předtím se změnilo složení stranické delegace na sjezd, přičemž Antonína Novotného vystřídal v jejím čele Jiří Hendrych. Bylo také schváleno nové personální obsazení svazu – ústřední výbor, předsednictvo a tajemníci.¹⁶² Zdálo se, že komunistické vedení nenechá sjezdu žádný prostor k širším debatám, které byly od sjezdu očekávány, jak o tom psal např. Host do domu: „*Diskuse literární, uprostřed nichž jsme, netrpí už nedostatkem myšlenek a normujícími ohraničeními. Jsou neneseny neopatrnickou otevřeností, smělejším přístupem myšlenkovým, větší šíří zájmů, nových chápáním souvislostí historických a vývojových,...*“¹⁶³ Alespoň z odhodlání Jiřího Hendrycha to bylo patrné. Za několik dní však bylo vše jinak.

III. sjezd Svazu československých spisovatelů probíhal ve dnech 22.-24. května 1963. Hned v jeho prvním dnu shodou okolností nebo záměrně ÚV KSČ odsouhlasilo návrh svého ideologického oddělení, který se týkal uvolnění některých prozatím zakazovaných literárních děl ke zveřejnění (např. druhé vydání Škvoreckého *Zbabělců*, *Město na hranici* od Karla Ptáčníka či knižní vydání básnické sbírky Vladimíra Holana *Příběhy*). Tato zpráva velice dobře zapůsobila na účastníky sjezdu.¹⁶⁴ Ten zahájil Vilém Závada, aby následně předal slovo Vladimíru Mináčovi, který všechny přítomné seznámil s programem celé akce. Je třeba říct, že oproti sjezdu, který se konal před sedmi lety, se program dodržel a diskusním příspěvkům byl dán také dostatečný prostor. Po uveřejnění programu bylo schváleno předsednictvo a volební komise sjezdu. Potom už vystoupil první tajemník svazu Ivan Skála, který v roce 1959 nahradil v čele SČSS odstupujícího Jana Otčenáška, se svým hlavním referátem nazvaným *Současný člověk a literatura*, ve kterém nebylo mnoho „kritiky

¹⁶² KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 363-364.

¹⁶³ *Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku*. Brno: Československý spisovatel, 1954-1970, roč. 10, s. 182.

¹⁶⁴ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 363.

hříšníků“, ale naopak uznal kampaň proti časopisu Květen jako naprosto neúčinnou, stejně jako v případě „hysterie“ okolo románu Josefa Škvoreckého Zbabělci. Po tomto „neuvěřitelně sáhodlouhém“¹⁶⁵ referátu již nastala diskuse.

V ní se jako druhý v pořadí ujal slova Milan Kundera, který vyjádřil „únavu“ nad neustálým bojem s dogmatismem, který sice byl nezbytný, ale oddaloval péči o vývoj literatury samotné. K těm, kteří se snažili něčeho v literatuře „dosáhnout“, ale nebylo jim přáno, označil autorskou skupinu okolo časopisu Květen. Kundera také kritizoval malou otevřenost tehdejší československé literatury světu, která by jistě dalšímu literárnímu vývoji v zemi určitě pomohla. Zajímavé je, že se Kundera svojí tematikou provinciálnosti a světovosti jako jediný na sjezdu víceméně tematicky vzdálil ostatním řečníkům.¹⁶⁶ Po Šotolově diskusním příspěvku, ve kterém se autor zastal svého stranicky a profesně perzekvovaného kolegy z časopisu Květen Josefa Vohryzka a také Josefa Škvoreckého, vystoupili ještě Vojtech Mihálik a Václav Lacina, aby pak den zakončil apelující projev Alexeje Pludka, který napadl hlavní svazový časopis z monopolního postavení: *„Literární noviny nejsou časopisem nás všech, neumožňují každému členu nebo kandidátu Svazu rovnou účast při vytváření své koncepce. Daleko spíše působí dojmem, že patří úzké skupině, která v nich proklamuje své názory a probojovává své zájmy, často z mimoliterárních příčin.“*¹⁶⁷ Pludek však svůj útok částečně bere zpět a v návaznosti na něj předkládá sjezdu návrh na možnost utvořit nový svazový časopis, charakteristický zájmem sdružujících se skupin literátů v rámci SČSS. Později byl tento návrh sjezdem přijat, což se projevilo v roce 1964 založením nového časopisu Tvář.

Druhý sjezdový den patřil pouze diskusním příspěvkům. Po prvním předstupu před zúčastněné vedoucí stranické delegace Jiří Hendrych se

¹⁶⁵ JUNGMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 105.

¹⁶⁶ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 955.

¹⁶⁷ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol*. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 91.

zdravicí ÚV KSČ tomuto sjezdu. Ve svém příspěvku dle hlavní linie strany se odkazuje na závěry XXII. sjezdu KSSS a XII. sjezdu KCŠ a společně s přáním dalších literárních úspěchů nezapomene na výčet všech úspěchů KSČ, která toho udělala mnoho pro lid za období minulých let.¹⁶⁸ Ovšem v příspěvku ani vidu ani slechu po rozhodném projevu při přípravné schůzi ÚV před sjezdem. Po dalším projevu Arnošta Lustiga, vystupuje Pavel Kohout se svým příspěvkem, který ukončuje zamyšlením nad politickými procesy a žádá jejich důslednou nápravu. Po konci příspěvku se strhne bouřlivý potlesk, který pokračuje i po příchodu dalšího řečníka – Ladislava Novomeského, který je uvítán stejnou poctou už první den, kdy se o něm při zahájení sjezdu zmíní Vilém Závada. Tento čerstvě rehabilitovaný „buržoazní nacionalista“ nikoho neobviňoval (polemizoval pouze s Ladislavem Štollem) a kladl hlavní důraz i na svůj díl viny a odpovědnosti v budování tzv. kultu osobnosti.¹⁶⁹

Po projevech Novomeského a Petera Karvaše vystoupil další pronásledovaný autor Josef Škvorecký, který mohl rázně připomenout svůj tvrdý úděl na konci padesátých let a obvinit i mnoho lidí v sálu, ale v rámci tolerance, která na sjezdu panovala, tak neučinil.¹⁷⁰ Dalo by se říct, že vlastně jen poděkoval sám sobě, že si v době útoků na jeho osobu zachoval svou čest i díky přispění jiných lidí: „*Nebudu předstírat, že doba po vydání Zbabělců byla pro mne idylkou. Ale mohl bych se vůbec pokládat za spisovatele, kdybych kvůli tomu fňukal a doprošoval se sympatií útlocitných lovců senzací doma i v zahraničí? Mám a měl jsem přátele, měl jsem čtenáře a věřil jsem své věci.*“¹⁷¹ S daleko ostřejším projevem, pak vystoupil Karel Ptáčník, který říká, že odsuzovaný Josef Škvorecký se „*stává kandidátem Svazu. Docela klidně, samozřejmě, za*

¹⁶⁸ PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha : Trizonia, 1993, s. 193-194.

¹⁶⁹ KNAPÍK, Jirí a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 955.

¹⁷⁰ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 107.

¹⁷¹ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol*. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 121.

*asistence týchž funkcionářů, kteří jej dříve uráželi a kteří volali po jeho skalpu. Otrlost a nedostatek studu jsme povýšili na normu mravnosti.*¹⁷²

Po Ladislavu Mňačkovi, který také přispěl k diskusi kolem období po XX. sjezdu KSSS, Ptáčnickovi oplatil stejnou mincí v dalším příspěvku Jiří Hájek, kterého Ptáčnickův projev „rozzlobil“ a netuší, proč by se mu měl každý zpovídat za to, co dělal ve své funkci v předchozích letech, aby se mohl Ptáčnickovi podívat nebo nepodívat do očí. Každopádně Hájek to prý může kdykoliv udělat, jeho zpověď je zaznamenána v jím řízeném Plameni a i tak si dál váží Ptáčníka jako spisovatele. Mezi dalšími diskutujícími druhého dne ještě zaujal se svým příspěvkem Josef Rybák, který, ač představitel pevné stranické linie, nešetřil sebekritikou na svůj vrub v případě Zbabělců Josefa Škvoreckého: „.....neměl jsem ani žádný jiný zájem, než vyslovit své osobní názory nad knížkou, s kterou jsem nebyl spokojen. Lituji, že jsem to udělal hrubým způsobem. Beru si z toho ponaučení, a byl bych rád, kdyby se v našich řadách už nikdy podobné zjevy hrubé necitlivosti v oblasti literární kritiky nebo ve vztahu jednoho autora k druhému nevyskytovaly.“¹⁷³

Poslední třetí den sjezdu byli zraky upřeny v počáteční diskusi na „personu non grata“ II. sjezdu SČSS a i období po něm Ladislava Štolla. Ten pocítil tvrdou realitu nového procesu uvolňování v literární sféře, ovšem i tak se ve svém projevu snažil obhájit své stěžejní dílo *Třicet let bojů o českou socialistickou poesii*, o kterém navíc tvrdil: „Pokud jde o celkové pojetí, jsem stále přesvědčen, že je v podstatě správné.“¹⁷⁴ Po přečtení kandidátky do kontrolní komise a ústředního výboru svazu, kde figurovalo mnoho nových jmen, bylo dáno v další diskusi slovo i dvěma mladým autorům: Josefu Hanzlíkovi a Jiřímu Grušovi. První z nich ve svém příspěvku neopomenul ocenit přínos časopisu Plamen, který dobře navázal na odkaz časopisu Květen, a proto by mezi redaktory těchto dvou

¹⁷² III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 133.

¹⁷³ III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 152.

¹⁷⁴ III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 186.

periodik neměla panovat žádná nevraživost. Jiří Gruša také vyzdvihl práci *Plamene*, i když ve svém projevu vyjádřil nemožnost angažování mladé literární generace po II. sjezdu SČSS. Po dalších třech diskusních příspěvcích se o závěrečné slovo přihlásil Ivan Skála. Potom už sjezd začal řešit technickou stránku voleb, změny ve stanovách svazu a zprávu kontrolní komise, aby se pak přešlo k důležitým volbám do nového ústředního výboru svazu. Po schválení dopisu odpovídajícímu ÚV KSČ a rezoluce svazu, byly vyhlášeny výsledky voleb. Poté byl III. sjezd SČSS prohlášen za ukončený.

6.2 Rehabilitace poselství II. sjezdu SČSS

Celé spisovatelské setkání znovu provázela otázka II. sjezdu SČSS a zhodnocení událostí, které souvisely s jeho odkazem. Prakticky většina z vystupujících na III. sjezdu se tohoto tématu ve svých diskusních příspěvcích alespoň letmo dotkla. Důležité bylo, že se sjezd nakonec přihlásil k dědictví roku 1956, ačkoliv ještě nedávno oficiální stranická politika II. sjezd SČSS kategoricky odmítala (důkazem např. Hendrychovo reakce na připravovaný hlavní referát III. sjezdu), a v dřívější době dokonce jeho aktéry pronásledovala a na svazu si vynutila jeho odsouzení. Myšlenky II. sjezdu SČSS nyní spisovatelé označili jako první důležitý krok k dalšímu boji proti dogmatismu, závěry spisovatelské konference z roku 1959 byly odmítnuty a byly předkládány otázky zodpovědnosti sedmi promarněných roků. Tato stanoviska, která vyplynula ze III. sjezdu, by ještě před dvěma lety vyvolávala tuhý odpor moci – ta jej však nyní tolerovala a dokonce kladně hodnotila,¹⁷⁵ což i s některými výhradami bylo obsaženo v hlavním referátu Ivana Skály: *„II. sjezd spisovatelů odsoudil schematismus a dogmatismus v literatuře a přes všechny nedostatky přispěl k odpovědnějšímu a správnějšímu*

¹⁷⁵ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 366.

*chápání literatury a její společenské funkce.*¹⁷⁶ Dalšími prostranickými spisovateli, kteří na sjezdu uznali tento fakt, byli jednak Jan Pilař odvolávající se na kolektivní vinu: „*Myslím, že je na místě, abychom si každý zvlášť a všichni dohromady, jak tu sedíme, uvědomili, že i my jsme na konferenci v roce 1959 pomáhali přibouchnout dveře za II. sjezdem*“;¹⁷⁷ *ale také svého času militantní přispěvatel časopisu Tvorba Jan Štern.*¹⁷⁸ Vladimír Mináč dokonce znovu „*nadhodil*“ otázku Seifertova pojmu „*svědomí národa*“, přičemž uznal že: „*je vždy bližší poslaniu a zmyslu socialistickej literatúry ako stalinská formulácia o inžinieroch ľudských duší.*“¹⁷⁹

Mezi dílčí projevy „ocenění“ odkazu II. sjezdu patřila jak formální rehabilitace časopisu Květen, tak odsouzení kulturní politiky, která převažovala do konce padesátých let. III. sjezd také přivítal kroky vedoucí ke skutečné rehabilitaci politických vězňů okolo slovenského časopisu DAV. Za časopis Květen se postavila řada již zmíněných členů (Ivan Skála, Milan Kundera, Jiří Šotola), ale nejkritičtěji jeden z „květnáků“ Karel Ptáčník: „*My teprve dnes mluvíme o to, že jsme kdysi měli jakýsi časopis Květen – a teprve dnes po čtyřech letech připouštíme, že to snad ani nebyl časopis protistátní a protistranický, že ten časopis snad ve své době taky něco znamenal,...- ale ještě ani dnes naplno neříkáme, že tento časopis byl zastaven a likvidován hrubým administrativním zásahem.*“¹⁸⁰

Při vyrovnání se s politickými procesy padesátých let zaujal kritický příspěvek Pavla Kohouta, ale hlavně přítomnost jednoho z perzekvovaných „davistů“ Ladislava Novomeského. Výstup řady slovenských spisovatelů na tomto sjezdu navazoval na Konferenci Svazu slovenských spisovatelův z dubna téhož roku, který se nesl v kritickém

¹⁷⁶ III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 25.

¹⁷⁷ III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 158.

¹⁷⁸ BLÁHOVÁ, Kateřina. Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958-1969. *Soudobé dějiny*. 2002, roč. 9, 3-4, s. 505.

¹⁷⁹ III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 71.

tónu. Slovenští kolegové ze SČSS útočili na některé přetrvávající projevy stalinistického období jako např. administrativní zásahy či estetická dogmata, a volali po nutnosti jejich co nejrychlejšího odstranění.¹⁸¹ Další se pak věnovali také problému odsouzených okolo časopisu DAV. Zora Jesenská nikdy nepochybovala o nevině Ladislava Novomeského, ale její chybou prý bylo, že si nesnažila ověřit jeho obvinění nebo je uvést na správnou míru a mlčela. Milan Chorváth, bývalý místopředseda SČSS při jeho ustavení v roce 1949, vyzdvihl přínos generace okolo časopisu DAV a dokonce i László Dobos ve svém příspěvku tvrdil, že je v zájmu důvěry strany najít v prověřování politického procesu s „davisty“ historickou pravdu.

Co se kritiky zásahů do literatury v období po II. sjezdu týče, směřovala většinou přímo na adresu Ladislava Štolla. Napadána byla opět nejen jeho práce *Třicet let bojů o českou socialistickou poesii*, ale také jeho celková kulturní politika. Ladislav Novomeský nebere Štollovi jeho právo na názor, že některá poezie je špatná, ale neměl nikdy právo „*pasovať takýto v podstate subjektivistický názor, podložený sektárskym dogmatizmom, za právoplatný verdikt, proti ktorému niet odvolania. A nik nemal právo urobiť z neho autoritatívne vodidlo našej kulturnej politiky...*“¹⁸² Ladislav Mňačko Štolla nechce „vyhánět“, ale měl by se sebekriticky postavit ke všemu co on, a jeho hlavní dílo napáchali. Literární kritik Miroslav Červenka v odkazu boje proti stalinistickým přežitkům upozorňuje na poslední dvě velké literární akce a Štollovu účast v nich: „*Vzpomeňte na konferenci našeho svazu v roce 1959,... Vzpomeňte na nedávnou konferenci o kritice. Na obou těchto autoritativních zasedáních vycházely hlavní referáty, jejich autorem byl s. Štoll, ze základny dogmatismu, z doby před XX. sjezdem.*“¹⁸³ Pavel Hanuš pak ve

¹⁸⁰ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol.* Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 132.

¹⁸¹ KNAPÍK, Jirí a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967.* Praha : Academia, 2011, s. 955.

¹⁸² *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol.* Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 119.

¹⁸³ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol.* Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 166.

svém příspěvku vybízí Ladislava Štolla, aby v návaznosti na uplynulých deset let reflektoval svoje hlavní dílo, jinak u něj hrozí ztráta autority, především u mladých lidí. Štoll pak v třetí den sjezdu na tyto a jiné pobídky reagoval ve svém příspěvku, nicméně ještě před sjezdem ve zprávě Jiřímu Hendrychovi si tyto generační problémy jasně uvědomoval: „*Někdy se mi zdá, že nenacházím dost souhlasu a porozumění u některých soudruhů na ÚV, a tu si kladu otázku, zda jsem nezestárl, zda tady nenastupuje nová generace, která má jiné názory na tyto věci.*“¹⁸⁴ V této myšlence se Štoll jistě nezmýlil, protože na III. sjezdu se opravdu odrazil jeden z klíčových jevů změny (nejen) literárního života – nástup nové generace.

6.3 Nástup nové generace

Na počátku šedesátých let nastupovala do popředí tzv. umělecká generace 1956, což se projevilo i v literatuře. Jednalo se o mladé začínající tvůrce, ale také o ty, jejichž politické a umělecké myšlení nějakým způsobem ovlivnil bouřlivý rok 1956. Tato generace se v kulturním životě projevovala např. kritičností k minulosti a minulé tvorbě, návratem k moderně, novým tematickým zaměřením na vnitřní život jedince a jeho všední den či novými výrazovými prostředky. Doba druhé poloviny padesátých let, v níž se tito tvůrci většinou začínali prosazovat, byla nepříznivou, protože jejich myšlenky a tvorba nezapadaly do tehdejší kulturní politiky režimu. Některá jejich díla byla odsuzována či zakazována, stejně jako jejich autoři. I tak ale vnesli do kulturní scény různé spory, nová témata k diskusi, a působili jako rušivý prvek.¹⁸⁵

Uvolnění poměrů v kulturní oblasti na začátku šedesátých let pak napomohlo prosazení se této generaci do funkcí v tvůrčích uměleckých svazích či jiných institucích. Navíc pomohla svým mladším kolegům, kterým odstranila mnoho překážek a zákazů, na které by neustále naráželi nebo

¹⁸⁴ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 278.

by nebyli schopni je překonat při prosazování svých záměrů a cílů. Ovšem představitelé dřívější tvrdé kulturní politiky se s tímto faktem nechtěli jednoduše smířit. Sice se nacházeli v defenzivě, ale neopouštěli své zastávané ideové pozice, upřednostňovali politická kritéria umění a s kritikou hodnotili nové umělecké směry. Stejně tak se bránili přehodnocování minulosti a návratům některých předtím odstavených umělců. Přesto v nových kulturních poměrech neměli šanci se prosadit na úkor nové generace, proti níž již nemohli počítat s administrativními zásahy a v diskusích s ní neuspěli.¹⁸⁶

Tento generační posun se projevil i na III. sjezdu SČSS. Avšak jeho atmosféra více než konflikt připomínala snahu o jakýsi smír, který se projevoval ústupem moci od dřívější kulturní politiky, ruku v ruce s proklamovanou vůlí napravit chyby minulosti a ochotou spisovatelů co nejvíc tomuto úsilí napomáhat, stejně jako formulovat a prosazovat vlastní pojetí náprav.¹⁸⁷ Ačkoliv se stále objevovaly rozdílné názory mezi těmi, kteří se stali nesmiřitelnými odpůrci diktátu kulturní politiky a těmi, kteří jej uváděli v padesátých letech do praxe; nakonec se v obou těchto táborech objevila vstřícnost ke spolupráci na změnách svazového života.¹⁸⁸ Lze to vysvětlit i tím, že i když nová generace zastávala jiné názory, přeci jenom to nebyla žádná protistátní opozice. Většina těchto autorů mladší generace vlastnilo stranickou legitimaci, jejich kritika byla vedena „zevnitř“ a vyplývala často z „bolestné intelektuální katarze“, kterou prodělali po zkušenosti budování stalinismu na přelomu čtyřicátých a padesátých let.¹⁸⁹

Vliv nástupu nové generace společně s vzájemnou ochotou spolupracovat s druhým táborem potvrdily i výsledky voleb do ústředního

¹⁸⁵ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 327.

¹⁸⁶ Kaplan 2008, *op. cit.*, s. 379.

¹⁸⁷ Kaplan 2008, *op. cit.*, s. 365-366.

¹⁸⁸ BLÁHOVÁ, Kateřina. Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958-1969. *Soudobé dějiny*. 2002, roč. 9, 3-4, s. 505.

¹⁸⁹ Mervart, Jan. *Naděje a iluze: čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno : Host, 2010, s. 13.

výboru SČSS. Již na volební listině byla většina těch členů, kteří byli navrhováni nově a nemalá část z nich představovala právě mladou nastupující generaci (Ivan Klíma, Karel Kosík, Jan Procházka, Jiří Šotola, Jan Skácel). Všichni navrhovaní kandidáti pak byli i právoplatně zvoleni, když dostali více jak polovinu hlasů. Střídání generací se také odrazilo na dalším nenominování zastánců konzervativní kulturní politiky jako např. Milana Lajčiaka, Bohumíra Macáka, Josefa Rybáka, Ladislava Štolla či Jiřího Taufera.¹⁹⁰ Mezi pěti, kteří nebyli zvoleni pak figurovali s nízkým počtem hlasů František Pavlíček, Ján Rozner, Ludvík Kundera, Vladimír Neff a Ladislav Fikar. Za měsíc od konání sjezdu se na Dobříši také konaly volby do předsednictva, kde místo prvního tajemníka SČSS obhájil Ivan Skála, který však tuto funkci o rok později opustil a byl nahrazen Jiřím Šotolou. I přes zdánlivou smířlivou atmosféru tehdejší doby okolo SČSS Jan Pilař k celému tomuto střídání pozic později prohlásil, že šlo o jakýsi útok proti smýšlení konzervativních prostranických členů svazu Janu Drdovi, Marii Majerové, Ivanu Skálovi a i samotnému Pilařovi, přičemž KSČ vůbec nezasáhlo.¹⁹¹

K novým změnám, které se na třetím sjezdu udály, je třeba také zmínit jeden z dalších cílů jeho účastníků, a to přiblížit veřejnosti myšlenky všech přispěvatelů na rozdíl od cenzurou zkracovaných projevů při sjezdu předcházejícím. S tímto návrhem přišel třetí den při svém výstupu Vratislav Blažek: *„Dostali jsme důvěru – je konec výmluv. Musíme se snažit pomáhat, i kdybychom za to někdy dostávali přes hlavu, jak trefně naznačil Škvorecký... Třetí sjezd Svazu československých spisovatelů ukládá novému výboru, aby zabezpečil vydání všech diskusních příspěvků na sjezdu přednesených tiskem, a to v plném a nezkráceném znění. Dojde-li k tomu, nebude mít jediný z nás výmluvu ani do budoucna.“*¹⁹² Ke sjezdu byl vydán protokol, ve kterém se nachází i

¹⁹⁰ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 956.

¹⁹¹ Mervart, Jan. *Naděje a iluze: čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno : Host, 2010, s. 36.

¹⁹² *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol*. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 184-185.

několik nevyslovených diskusních příspěvků, přičemž všechny projevy otiskly i Literární noviny. „*Jako by se nad spisovatelskou obcí rozklenula duha míru a smíru*“,¹⁹³ poznamenal ve svých pamětech Milan Jungmann k atmosféře, která prostupovala průběhem sjezdu a dávala naděje do dalších let. Pravdu však měl Jiří Hájek ve svém sjezdovém přednesu: „*Zdravý vztah mezi socialistickou společností a literaturou vylučuje i do budoucnosti jakoukoliv idylu: tento vztah bude vždy vztahem dialogickým, dramatickým a konfliktním...*“¹⁹⁴ Tuto definici měla o několik dní později splnit liblická konference o díle Franze Kafky.

7 MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O DÍLE FRANZE KAFKY V LIBLICÍCH V KVĚTNU 1963

7.1 Rozdílné interpretace díla Franze Kafky

Konference o díle Franze Kafky proběhla takřka hned po skončení III. sjezdu SČSS ve dnech 27.-28. května 1963 na zámku v Liblicích u Prahy. Už samotné její uspořádání s mezinárodním zastoupením, kterého se ujala Komise československých germanistů při Kabinetu pro moderní filologii Československé akademie věd (se spoluprací SČSS), bylo znamením procesu uvolňování poměrů na počátku šedesátých let.¹⁹⁵ Jedním z hostů měl být dokonce i jeden z nejbližších přátel Franze Kafky Max Brod, díky němuž Kafkovo literární dílo vůbec spatřilo světlo světa. Nakonec však tato pro režim jistě ne příliš vhodná osoba (sionista žijící v Izraeli)¹⁹⁶ omluvila svojí neúčast na konferenci kvůli zdravotnímu stavu.¹⁹⁷

¹⁹³ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi*. Brno : Atlantis, 1999, s. 107.

¹⁹⁴ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol*. Praha : Československý spisovatel, 1963, s. 142.

¹⁹⁵ KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha : Academia, 2011, s. 550.

¹⁹⁶ KUSÁK, Alexej. Ke vzniku konference o Franzi Kafkovy v Liblicích v květnu 1963, s. 103-111. In: *Zlatá šedesátá : česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání : materiály z*

I tak na ní byly zastoupeny země jako NDR, Francie, Maďarsko, Polsko, Rakousko a Jugoslávie. Je třeba doplnit, že šlo o autory marxistického ražení, protože „*nemarxisté by tam jen překáželi*“.¹⁹⁸ Celá konference se totiž sice zabývala pojetím díla Franze Kafky, ale pouze z marxistického pohledu. A to byl také hlavní kámen úrazu polemiky celého sjezdu, neboť na něm vystupující autoři utvořili „dva tábory“: jedni přicházeli s liberálnějším přístupem interpretace Kafkovy tvorby, která podle nich v sobě obsahovala existenciální rozměr; druzí přistupovali ke Kafkově díle s „rigidním“ primitivně ideologizujícím stanoviskem.¹⁹⁹

První tábor se ve svých příspěvcích snažil o syntézu marxistického pojetí poslání literatury s některými moderními subjektivistickými teoriemi ve výkladu díla. Jestliže první hledisko převažovalo nad druhým, snažili se mu zastánci této linie alespoň nechat pootevřenou cestu a předem jej nezavržovat. Dva hlavní protagonisté sjezdu s tím víceméně souhlasili v prvních příspěvcích. Předseda přípravného výboru konference Pavel Reiman odmítl Kafkův skeptický postoj v jeho díle pro utváření socialistické společnosti, ale zároveň jej ocenil jako poctivého hledače pravdy a jeho dílu neupřel důležitost: „*Nepotřebujeme ovšem literaturu, která by před námi skrývala skutečné rozpory života, chceme, aby nám literatura odhalovala i složité rozpory vznikající v duši člověka.*“²⁰⁰ Eduard Goldstücker převedl tuto teorii v již zmíněnou syntézu s prvořadým posláním marxistické interpretace, neboť její zanedbáváním vznikají různé falešné výklady.

konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 16. - 18. června 1999, Praha : Ústav pro českou literaturu, 2000, s. 108.

¹⁹⁷ KUSÁK, Alexej. Ke vzniku konference o Franzi Kafkovy v Liblicích v květnu 1963, s. 103-111. In: *Zlatá šedesátá : česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání : materiály z konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 16. - 18. června 1999, Praha : Ústav pro českou literaturu, 2000, s. 109.*

¹⁹⁸ JUNGSMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi.* Brno : Atlantis, 1999, s. 111.

¹⁹⁹ BLÁHOVÁ, Kateřina. Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958-1969. *Soudobé dějiny.* 2002, roč. 9, 3-4, s. 504.

²⁰⁰ *Franz Kafka: Liblická konference 1963.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 19.

Podobné tendence podpořil i na konci svého obsáhlého referátu o vztahu Kafkovo díla k české literatuře jeden z dalších tvůrců konference František Kautman: *„Bude-li Kafkovo dílo chápáno jako mobilizující síla v boji proti odlidštěným vztahům, pak jeho vliv můžeme vítat a můžeme je hrdě zařadit do našeho kulturního dědictví. O zlidštění společnosti, o vytvoření uvědomělé a dobrovolné kolektivity svobodných individuí usiluje i socialismus a komunismus.“*²⁰¹ K stejným myšlenkám se na konferenci hlásili i zastánci různých vědeckých přístupů z řad československých představitelů jako např. Jiřina Popelová (důraz na humanismus); Ivo Fleischmann: *„Kafka má tedy právo na existenci a intimní, subjektivní, dílčí reálie velice dílčím způsobem nazírané mají právo na vstup na zápasné, kde jde dokonce o události historické;“*²⁰² Antonín Václavík (psychoanalytický přístup) a Pavel Petr. K nim se přidali i dva hosté z kapitalistických zemí, kteří tak potvrdili doléhání zahraničních vlivů do obrodného procesu. Rakouský komunista Ernst Fischer poukázal na nesprávnost zjednodušujících ideologických tezí, kdy Kafka: *„Zobrazuje prý pouze negativní stránku, nemohoucnost, úzkost člověka v pozdně kapitalistickém světě a obraz tohoto světa prý není všestranný a objektivní, nýbrž jednostranný a subjektivní, neurčitý, deformovaný a fantastický,“*²⁰³ přičemž *„Právě my, marxisté, bychom měli vyprostit dílo tohoto velikého básníka z takových nesprávných interpretací. Neboť předsudek proti Kafkovi nepramení ani tak z textu jako z interpretace.“*²⁰⁴ Francouzský marxistický filozof Roger Garaudy pak tvrdí, že: *„Marxismus nezneuznává specifickou uměleckou tvorbu,“*²⁰⁵ a postihuje smysl Kafkovy tvorby pro marxisty: *„Tohoto smyslu se lze dopátrat jedině rozborem a kritikou zároveň vnitřní i vnější, rozlišující tři základní úrovně jeho vize*

²⁰¹ Franz Kafka: *Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 74.

²⁰² Franz Kafka: *Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 206.

²⁰³ Franz Kafka: *Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 153.

²⁰⁴ Franz Kafka: *Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 160.

²⁰⁵ Franz Kafka: *Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 196.

*světa: prožívaný svět a jeho konflikty, vnitřní svět a jeho mnohoznačnost, zbudovaný svět a jeho protiklady.*²⁰⁶

Autoři všech těchto myšlenek se velice vzdalovali od pojetí díla Franze Kafky, které zastávali jejich konferenční kolegové z NDR. Předzvěstí tohoto „střetu“ se stal odjezd německé spisovatelky Anny Seghersové, která se kvůli politickým záležitostem nepohodla s manželkou Ernsta Fischera Lou Fischerovou, a na druhý den opustila konferenci bez jakéhokoliv vědeckého výstupu.²⁰⁷ Účastníci z východního Německa se drželi hodnocení Kafkovy tvorby pouze hlediska marxismu-leninismu, které nemělo připouštět žádné jiné vědecké „recidivy“. Klaus Hermsdorf se ve svém příspěvku snažil Kafku instrumentalizovat, přeměnit v nástroj, který bude mít pouze společenskou funkci odstrašujícího příkladu, který je třeba překonat.²⁰⁸ Werner Mittenzwei ve svém odkazu na Bertolta Brechta poukazuje na potřebu, aby byl „*usměrněn vliv, kterým oba spisovatelé neustále působí*“, což má za následek, „*že si mladá spisovatelská generace u nich hledá literární podněty*“, přičemž jasně působí fakt, „*že v jeho (Kafkově) díle nemůžeme hledat vzor pro své úsilí*.“²⁰⁹ Helmut Richter ve svém referátu také napřímil varovný prst k přílišnému zájmu o Franze Kafku, který posiloval vzrůstající vliv v socialistických zemích a byl nazván „resentimentem“. Toto citové zaujetí pak souviselo s problematizovaným obdobím tzv. kultu osobnosti.²¹⁰ Poslední zástupce NDR na konferenci Ernst Schumacher si jako jediný nebral servítky a pojmenoval věci pravými jmény, kdy nejprve označil existenciální prvky Kafkových děl jako naprostý protiklad k marxisticko-leninskému pojetí literatury, aby později doplnil, že „*Kafka nezapadá ani do běžného klišé kritického realismu, o socialistickém*

²⁰⁶ *Franz Kafka: Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 198.

²⁰⁷ KUSÁK, Alexej. *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 - vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha: Akropolis, 2003, s. 58.

²⁰⁸ Kusák 2003, *op. cit.*, s. 60-61.

²⁰⁹ *Franz Kafka: Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 122-123.

²¹⁰ Kusák 2003, *op. cit.*, s. 61.

*realismu ani nemluvě,*²¹¹ což se poté ukazuje v oprávněném odmítnutí Kafkovy tvorby kulturními funkcionáři, jež by mohla ohrozit vybudované socialistické pozice.

Není divu, že zástupci otevřenější koncepce vnímání Kafkovy tvorby nemohly s těmito názory souhlasit. Je třeba také podotknout, že se na konferenci objevily i velmi kritické hlasy, které se „nezařadily“ ani k jednomu ani k druhému táboru. Mezi ně patří určitě polemika Alexeje Kusáka ke Goldstückerově pojetí, který se proti ní ihned ohradil, ale hlavně výstup filozofa Ivana Svitáka, který vyzdvihoval Kafkův filozofický přínos oproti většině ideologicky orientovaným referátům. Nicméně v závěrečném slovu k proběhnuté konferenci její odkaz Pavel Reiman i přes vyjmenovaný názorový rozdíl dvou táborů a dalších účastníků označil za přínosný, což se později projevilo ještě větším zájmem a zvýšenou publikací Kafkova díla. Ovšem napjatá atmosféra mezinárodního dosahu, která se projevila už při organizování akce, se posunula i do posjezdových diskusí.

7.2 Mezinárodní hledisko konference

To, že bude konference zasahovat do mezinárodních konstelací nebo se od nich odvíjet, bylo patrné hned od příprav. Očividná je pak hlavně „roztržka“ s NDR. Během posledních měsíců před začátkem celé akce proběhlo několik setkání oficiálních umělců Sovětského svazu s Nikitou Chruščovem, který však na těchto schůzích nešetřil kritikou na vrub moderním prvkům v umění šedesátých let. Prezident a první tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný tak poté zvažoval, zdali tyto Chruščovovy projevy budou směrodatné také pro československou kulturní politiku, což by mohlo ohrozit konání liblické konference. V té době však mnoho Novotného kulturních poradců a ideologů, podobně

²¹¹ *Franz Kafka: Liblická konference 1963*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 234.

jako „západních“ komunistů a i některých osobností Sovětského svazu, bylo proti Chruščovovým názorům o moderním umění, a tak přesvědčily prvního muže československé politiky, aby se od nich ČSSR distancovalo. Uspořádání liblické konference by pak bylo vhodným manifestem tohoto distancování.²¹²

Tuto svou podporu pak sekretariát ÚV KSČ shrnul do prvního usnesení ke kafkovské konferenci, v níž mimo jiné stálo: *„Základní ideologický směr konference má objasnit naše zásadní stanovisko ke Kafkovi: nehledě na rozpornost jeho díla hodnotíme ho jako velkého literárního tvůrce, který vyrostl z naší domácí půdy. Zároveň bude konference usilovat o marxisticko-leninské hodnocení jeho díla, poznamenaného hlubokými rozpory v postavení inteligence a středních vrstev za kapitalismu. Takový rozpor by zároveň pomohl ujasnit, že Kafkova tvorba přes svůj velký historický význam nemůže být považována za vzor pro vývoj literatury za socialismu.“*²¹³ Ačkoliv v tomto duchu byla Kafkova tvorba přijímána i v NDR, vyzvednutí Kafkova významu a vůbec i samotné svolání konference muselo nutně předznamenat konflikt s touto sousedskou zemí, která se pevně držela všech stanov Sovětského svazu. Dle Alexeje Kusáka totiž konference symbolizovala „rudý šátek“ vůči Ulbrichtovu režimu, neboť prý i samotný Antonín Novotný již začínal mít dost jeho dohlížení a špiclování, které Ulbricht nad ČSSR zavedl.²¹⁴ Ovšem Novotný později sám odmítl konferenci z podobných pozic jako jeho východoněmečtí kolegové.²¹⁵ Nicméně kvůli Ulbrichtovým snahám „radit“ komunistickým stranám jiných zemí nebyl vztah (minimálně ze strany KSČ) mezi ním a vedením KSČ příliš „vřelý“.²¹⁶ Konference tedy nabyla i politické důležitosti. Její směřování jistě nebylo vítáno ani

²¹² Kusák, Alexej. *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 - vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha: Akropolis, 2003, s. 29-30.

²¹³ Kusák 2003, *op. cit.*, s. 33-34.

²¹⁴ KUSÁK, Alexej. Ke vzniku konference o Franzi Kafkovi v Liblicích v květnu 1963, s. 103-111. In: *Zlatá šedesátá : česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a... zklamání : materiály z konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 16. - 18. června 1999*, Praha : Ústav pro českou literaturu, 2000, s. 110.

²¹⁵ viz Rudolf Černý - Exprezident

ideologickým dogmatikem Ladislavem Štollem, který ovšem byl záukolován jako člen prezidia Československé akademie věd tuto konferenci na její půdě prosadit.²¹⁷

Konfrontace s představiteli NDR, která byla zmíněna v předchozí podkapitole, však neskončila pouze se závěrem liblické konference. V srpnu 1963 vyšel ve východoněmeckém kulturním časopise Sonntag článek Alfreda Kurelly s názvem *Jaro, vlaštovky a Franz Kafka*. V něm jeho autor naprosto odmítal aktuálnost problematiky díla Franze Kafky v socialistické společnosti, neboť filozofické pojmy jako „odcizení“ či „dekadence“, které jsou s tímto dílem spjaty, jsou platné pouze pro kapitalistickou společnost.²¹⁸ Později Kurella komentoval svůj článek jako snahu proti politickému oceňování liblické konference, která měla znamenat obrat v marxistickém smýšlení tím směrem, ve kterém by se dal Kafkovým dílem interpretovat stav socialistické společnosti.²¹⁹ Proti tomuto článku se poté v Literárních novinách ohradil jak Eduard Goldstücker, tak Roger Garaudy a Ernst Fischer. Následovala také žádost, aby NDR zastavila svou polemiku nad proběhlou konferencí, ale Němci jí nepřijali a svojí kritiku nadále obnovovali. Poté až do února 1964 nastal klid.²²⁰

Tři čtvrtě roku po konferenci na zasedání ÚV SED kandidát politbyra Horst Sindermann vystoupil s kritikou kulturní politiky Československa. Ta byla ihned předsednictvem ÚV KSČ odmítnuta, přičemž dále nesouhlasila s přirovnáváním tehdejší situace v ČSSR k maďarským událostem roku 1956 a postup ÚV SED označila za značně

²¹⁶ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 361.

²¹⁷ KUSÁK, Alexej. Ke vzniku konference o Franzi Kafkovy v Liblicích v květnu 1963, s. 103-111. In: *Zlatá šedesátá : česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání : materiály z konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 16. - 18. června 1999*, Praha : Ústav pro českou literaturu, 2000, s. 110.

²¹⁸ Kusák, Alexej. *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 - vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha: Akropolis, 2003, s. 67.

²¹⁹ Kusák 2003, *op. cit.*, s. 69.

²²⁰ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 360-361.

„nesoudružský“ a neobvyklý. Československý velvyslanec v NDR Götz také tlumočil ÚV KSČ slova dalšího politického kandidáta byra ÚV SED Axena při jejich schůzce: „...v poslední době jsou v Praze pořádány různé konference, eventuálně setkání, na kterých vystupují lidé s protimarxistickými názory, zejména v oblasti filozofie a estetiky. Konkrétně uvedena jména E. Fischera, Garaudyho, Sartra. Souvislost: konference o díle Kafky. Těmto a jiným lidem je poskytována mezinárodní báze k hlásání protimarxistických názorů.“²²¹

Podobné námitky východoněmeckých kolegů pobouřily ÚV KSČ, která navíc zamítala i navrhovanou schůzku s představiteli SED, což vysvětloval Jiří Hendrych následovně: „Kafka nemůže vnutit světový názor jako spisovatel, je to záležitost literatury – to není politika – nevyhovět a nereagovat na setkání.“²²² I když Antonín Novotný reagoval na vzniklou situaci ještě v květnu 1964 a obě státní delegace se nakonec sešli v roce 1966, východoněmečtí komunisté (zřejmě kvůli pokynům z Moskvy) museli tuto „bratrovražednou řež“ v polovině roku 1964 ukončit.²²³

8 ZÁVĚR

Na již zmíněném konfliktu, který propukl kvůli liblické konferenci, je jasné další směřování Československa v šedesátých letech. Pokud bychom chtěli shrnout celé období, kterému se tato práce věnovala, pak jejím výsledkem je právě toto směřování, jež bylo nazváno obrodným procesem. Od poloviny šedesátých let tato iniciativa nabírá na intenzitě, a kulminuje přímou konfrontací literárních představitelů s mocí před i během období tzv. Pražského jara, které končí invazí vojsk varšavské smlouvy v srpnu 1968.

²²¹ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Brno : Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008, s. 360-361.

²²² Kaplan 2008, *op. cit.*, s. 360-362.

²²³ Kusák, Alexej. *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 - vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha: Akropolis, 2003, s. 67.

Literární autoři kolem Svazu československých spisovatelů se v období let 1956-1963 vždy snažili být aktivními spoluvůrci změn kulturního života, které většinou měli přinést lepší podmínky literátů, ale také přispívat k otevřenější společnosti. I když nelze zanedbat jejich loajalitu k režimu a někdy i souhlas s tvrdými opatřeními moci, převažovalo u nich kritické myšlení nad politikou komunistické strany. Rok 1956 přinesl v tomto ohledu jejich výsostné postavení, ke kterému vzhlíželo mnoho lidí s nadějemi a očekáváním, ale kvůli zahraničním událostem v rámci východního bloku a rozhodné politice ÚV KSČ nenechat se zlomit v krizové situaci nebyla tato očekávání splněna. Naopak „doba tání“, která se projevovala od první poloviny padesátých let, tímto rokem skončila a následovala „doba ochlazení“.

Přes četné pokusy pokračovat v odkazu roku 1956 se spisovatelé museli podřídit mocenským zásahům, které nové období přineslo. Tyto tendence pak dostaly své pojmenování v roce 1957: „boj proti revizionismu“ se rozhořel v celé kulturní sféře, která vždy figurovala na prvních místech zájmu ideologického dohledu. Někteří autoři museli přehodnocovat své kritické názory, což se projevilo veřejnou manifestací většího přimknutí ke straně či odsouzením „ducha“ II. spisovatelského sjezdu. Pokud tak neučinili nebo nevyvinuli dostatečnou ochotu odvolat své kontroverzní myšlenky, postihl je většinou trest v podobě znemožnění jejich další „pochybné činnosti“ v určitých funkcích. V některých případech byli vyloučeni z KSČ a někdy ztratili i svoje zaměstnání.

Tento vývoj se nesl koncem padesátých let a dozníval na počátku let šedesátých. Do této doby se politická moc snažila zakonzervovat ideologický schematismus, který se stal přes všechny „maskovací“ opatření znakem kulturní scény. Ovšem i kvůli novým ideovým podnětům přicházejícím ze Sovětského svazu, nebylo možné tuto linii déle udržet. Tzv. druhá vlna kritiky stalinismu naprosto skoncovala s některými přetrvávajícími prvky minulé dekády a dala příležitost mladé a střední generaci literárních tvůrců k prosazení zájmů, které velice ovlivnila zkušenost roku 1956. Ačkoliv starší generace kulturních představitelů

nezmizela úplně z centra dění, nedokázala již vůbec oponovat novým požadavkům rehabilitace umlčených ideálů a tvůrců, na které naplno dopadly zásahy nekompromisní ideologie.

Literární život se tedy pozvolna uvolňoval. Přes neustálou kontrolu mocenských orgánů se zlepšili publikační možnosti, přičemž začínali vycházet díla dříve zavrhovaných autorů. K nim byly zaujímány nové postoje, jež byly pod vlivem světového moderního umění. Je možné podotknout, že spisovatelé si museli tyto nově nabyté poměry na moci vybojovat, i když jim v tom vydatně pomáhaly různé souvislosti politického vývoje v Československu. Navíc se spisovatelé nespokojili pouze s těmito výsledky, a jak již bylo řečeno, v druhé polovině šedesátých let se dokonce sami stali hybateli společensko-politických přeměn. Pokud chceme vyložit příčiny těchto reformních snah spisovatelů, musíme se vrátit až do roku 1956. Navzdory všem represím totiž poselství II. spisovatelského sjezdu nebylo naprosto umlčeno a v počátcích kulturního uvolňování na něj bylo hojně odkazováno. Období let 1956-1963 tak můžeme nazvat předreformními roky, jelikož se v něm formovaly postoje spisovatelů, které pak vyústily v reformní požadavky roku 1967 a 1968.

9 SUMMARY

This thesis named „Svaz československých spisovatelů 1956-1963 : Pre-reform years“ is focused on literary and culture scene and its politics on communist Czechoslovakia between years 1956 and 1963. After politic events in January 1948 when communists seized power in Czechoslovakia it was decided that main literary organization „Syndikát českých spisovatelů“ will be transform into new organization by Soviet model. „Svaz československých spisovatelů“ (SČSS) originated in March 1949 and for next years communist party ruled the literary life on Czechoslovakia through this new organization.

In 1956 by the influence of 20th Congress of Communist Party of the Soviet Union there were many critical opinions of writers in 2nd Congress of SČSS aimed at persecution across literary scene. But these critical voices were silenced soon and some writers had to take his claims back. Next three years the campaign against revisionism dominated for whole czechoslovak culture. Some authors were attacked and refused for their participation in legacy of 2nd Congress of SČSS, some literary magazines were canceled („Květen“, „Nový život“) and some literary works were defamed again.

Liberalization of society and public life in the sixties changed this dogmatic atmosphere in czechoslovak culture. Conclusions of 22nd Congress of Communist Party of the Soviet Union brought new theses of fight against personality cult of Joseph Stalin and of course it were adopted in Czechoslovakia again. 2nd Congress of SČSS and its ideals were fully rehabilitated and new „generation of 1956“ replaced the old dogmatic one in the highest positions of SČSS. 3rd Congress of SČSS in 1963 declared these changes.

Although many functionaries and members of SČSS were very loyal to communist regime it's possible to say that SČSS was a platform for the writers who have tried to make literary and culture life more free between years 1956 and 1963. It's very important because then the same or another writers of SČSS took part in Prague Spring as the speakers of its reform ideas when it arised the conflict between them and communist politic power.

10 POUŽITÁ LITERATURA

III. sjezd Svazu československých spisovatelů: Praha 22.-24. května 1963: protokol. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. 303 s.

BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století.* Vyd. 1. Jinočany: H & H, 2003. 359 s. ISBN 80-7319-028-1.

BLAIVE, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956. V českém jazyce* vyd. 1. Praha: Prostor, 2001. 481 s., [24] s. obr. příl. Obzor; sv. 35. ISBN 80-7260-053-2.

CATALANO, Alessandro. *Rudá záře nad literaturou: česká literatura mezi socialismem a undergroundem (1945-1959).* Vyd. 1. Brno: Host, 2008. 471 s. Studium; 30. ISBN 978-80-7294-342-5.

Časopis Květen a jeho doba: sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15.-16.9.1993). Praha: Ústav pro českou literaturu, 1994. 120 s. ISBN 80-85879-05-0.

ČIVRNÝ, Lumír. *Co se vejde do života.* Vyd. 1. Praha: Hynek, 2000. 252 s. Imago; sv. 6. ISBN 80-85906-92-9.

FENCL, Ivo Václav. *Vize a iluze skupiny Květen: (Příspěvek k morfologii české literatury po druhé světové válce).* 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1993. 164 s., [5] s. fotogr. ISBN 80-7110-133-8.

Franz Kafka: liblická konference 1963. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. 289 s., [20] s. obr. příl.

HIRŠAL, Josef a GRÖGEROVÁ, Bohumila. *Let let: (Pokus o rekapitulaci).* [Sv. 1]. [1. vyd.]. Praha: Rozmluvy, 1993. 358 s. ISBN 80-85336-29-4.

Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku. Bárta, Oldřich, ed., Macák, Bohumír, ed. a Skácel, Jan, ed. Brno: Československý spisovatel, 1954-1970.

JANOUSĚK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948 - 1958.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 549 s. ISBN 978-80-200-1528-0.

JANOUSĚK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989. III., 1958 -1969.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 688 s. ISBN 978-80-200-1583-9.

JUNGMANN, Milan. *Literárky - můj osud: kritické návraty ke kultuře padesátých a šedesátých let s aktuálními reflexemi.* Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999. 407 s., [16] obr. příl. ISBN 80-7108-182-5.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953-1956.* Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2005. 768 s. ISBN 80-86598-98-5.

KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc.* 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2008. 828 s. Vybrané spisy Karla Kaplana. ISBN 978-80-87029-31-2.

KNAPÍK, Jiří a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967.* Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 2 sv. Šťastné zítřky; sv. 5. ISBN 978-80-200-2019-2.

KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956.* 1. vyd. Praha: Libri, 2006. 399 s. ISBN 80-7277-316-X.

KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956.* Vyd. 1. Praha: Torst, 1998. 663 s. ISBN 80-7215-055-3.

KUSÁK, Alexej. *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 - vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2003. 167 s. ISBN 80-7304-038-7.

Květen: měsíčník pro literaturu a umění. Praha: Svaz československých spisovatelů, 1955-1959.

Literární noviny (II) [online] [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitNII>

MERVART, Jan. *Naděje a iluze: čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Vyd. 1. Brno: Host, 2010. 376 s. Studium; sv. 33. ISBN 978-80-7294-402-6.

NOR, A. C. a NOVOTNÝ, Vladimír, ed. *Život nebyl sen: (záznam o životě českého spisovatele)*. Vyd. 1. V Brně: Atlantis, 1994. 2 sv. (604 s., s. 613-1070). ISBN 80-7108-068-3.

Nový život: měsíčník pro soudobou literaturu. Praha: Svaz československých spisovatelů, 1949-1959.

PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. 199 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-7325-154-3.

Plamen: měsíčník pro literaturu, umění a život. Praha: Svaz československých spisovatelů, 1959-1969.

PTÁČNÍK, Karel. *Život, spisovatelé a já*. Praha: Trizonia, 1993. 432 s. Edice českého jazyka a literatury. ISBN 80-85573-23-7.

Soudobé dějiny. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002, roč. 9, č. 3-4, ISSN 1210-7050.

Svaz československých spisovatelů. Sjezd a Bauer, Michal, ed. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů: 22.–29.4.1956*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2011. 2 sv. ISBN 978-80-87481-04-2.

*Zlatá šedesátá: česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a ...
zklamání: materiály z konference pořádané Ústavem pro českou literaturu
AV ČR 16.-18. června 1999. Vyd. 1. Praha: Ústav pro českou literaturu
AV ČR, 2000. 420 s. Edice K; sv. 5. ISBN 80-85778-27-0.*